

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Filosoofia ja semiootika instituut

SOKRAATILINE IROONIA PLATONI DIALOOGIDES

Bakalaureusetöö

Karl Erik Saks

Juhendaja: Toomas Lott (PhD)

Tartu 2015

Sisukord

1. SISSEJUHATUS	3
2. SOKRATESE IROONILISUS PLATONI DIALOOGIDES	6
2.1 VLASTOSE „IROONIA“ TERMINI ANALÜÜS.....	6
2.2 KOMPLEKSNE SOKRAATILINE IROONIA.....	10
3. PLATOONILINE IROONIA SOKRAATILISTES DIALOOGIDES	13
3.1 PLATOONILINE IROONIA	13
3.2 NEHAMASE SOKRAATILISE IROONIA ANALÜÜS	16
4. SOKRAATILINE TINGIV KÕNEVIIS	21
4.1 SOKRAATILINE TINGLIK IROONIA	21
4.2. PÖÖRDIROONIA.....	25
5. IROONIA PUUDUMINE PLATONI DIALOOGIDEST	28
5.1 SOKRAATILISE IROONIA MITTE-IROONILISUS	28
6. KAS SOKRAATILISE IROONIA KÜSIMUS ON ENNAST AMMENDANUD?	34
6.1 SOKRAATILISE IROONIA FENOMENI KÄSITLUSTE ANALÜÜS.....	34
7. KOKKUVÕTE.....	39
8. KASUTATUD KIRJANDUS	41
9. RESUME.....	42

1. Sissejuhatus

Sokratest on nimetatud filosoofia vanaisaks, sest tema filosoofilised hoiakud on aktuaalsed ka kaks ja pool tuhat aastat peale tema eluiga. Võiks arvata, et nii pika aja jooksul jõutakse niivõrd olulise tegelaskuju üle üksmeelele, kuid filosofoerimise ajalugu tõestab, et Sokratese ideede üle saab lõputult vaielda. Üheks põhjuseks, miks ka tänapäeval sokraatiliste probleemide üle põhjalikult arutatakse tuleneb asjaolust, et peale Platoni dialoogide pole Sokratese ajaloolise figuuri ja uskumuste kohta olulisi allikaid säilinud ning nende dialoogide vältel esitab Sokrates mitmeid vastuolulisi väiteid. Nimelt ühtedes dialoogides võime Sokratest näha väitmas, et ta pole tark ning teadmisi tal pole, mistõttu ta ka pole võimeline teisi harima, kuid teistes dialoogides paistab ta konkreetset doktriini ja teadmisi esindavat ning jagab neid teadmisi ka teistega.¹ Sokratese eluajal eeldati, et inimene elab enda uskumuste ja tõekspidamiste järgi ning seetõttu jätab Platoni dialoogides esinev Sokrates endast võrdlemisi vastuolulise ja silmakirjaliku mulje.

Sokratese enda teadmisi alavääristava ja teisi ülistava hoiaku tõttu on teda läbi filosoofia ajaloo peetud irooniliseks figuuriks. Eesti keele seletava sõnaraamatu veebiväljaande iroonia definitsioon on „peen, varjatud, kaudne pilge; kirjanduslik kõnekujund, kus kellestki v. millestki kõneldakse pilkeks teadlikult vastupidist sellele, mida mõeldakse.“² Sellest lähtuvalt eeldatakse Sokratese iroonilisuse puhul, et Sokrates ikkagi omab tarkusi vastupidiselt väidetule. Sõnaraamatu iroonia määratluse juurde on lisatud ka eneseiroonia mõiste, ehk iseenda vastu suunatud iroonia. Sokratest süüdistatakse peamiselt just eneseiroonias, ehk enda tarkuse salgamises. „Pidusöögis“ väidab Sokrates Agathonile ennast salgavalt:

„Küll oleks tore, Agathon, kui tarkusel oleks säärane omadus, et niipea kui me teineteise vastu puutume, voolaks see tollelt, kes on tarkusest tulvil, edasi sellele, kellel on vajaka, nõnda nagu vesi voolab villast lõnga pidi täiemast peekrist tühjemasse. Kui aga tarkusega lood sedaviisi on, siis hindan ma küll kõrgelt sinu naabruse, kuna usun, et sinu kõrval viibimisega valgub minusse hulgaliselt silmapaistvat tarkust. Mu enda tarkus on ju armetu ja heitlik nagu unenägu, sinu oma aga särav ja menukas. See ju kiirgas sinust – nii noor, kui sa oledki, - üleieile erakordse võimsusega

---

¹ Lähtun David Sedley eeldusest mille kohaselt varasemate dialoogide Sokrates on lähemal ajaloolisele Sokratesele ning hilisemates dialoogides esitatud Sokrates esindab Platoni doktriini; vt Sedley (2005: 1–3)

² <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=iroonia&F=M> (19.04.2015)

ja oli selgesti mõistetav, ning üle kolmekümne tuhande kreeklase olid sellele tunnistajaiks.“
(„Pidusöök“ 175d5–175e7)

„Pidusöögi“ eesti keelde tõlkinud Astrid Kurismaa on pidanud vajalikuks selle lõigu juurde teha järgnev märkus: „Sokratesele iseloomulik irooniline väljendusviis.“³ Võrreldes Kurismaa teiste tekstis esitatud märkuste ja kommentaaridega, mis seletavad lugejale dialoogis osalevate tegelaskujude või kohanimede tähtsusi, võtab see märkus Sokratese karakteri osas tugeva seisukoha. Seega, ka meie keeleruumis esindatud Platoni dialoogide puhul tuuakse eksplitsiitselt välja, et Sokrates on oma loomult irooniline. Vastupidiselt öeldule on Sokrates vägagi tark ja pilkab irooniaga Agathonit tarkust ja nooruslikku enesekindlust. Selle laialtlevinud arusaamaga kaasneb aga probleem, sest kui Sokratese karakterit lähemalt dialoogides jälgida, võttes seejuures arvesse iroonia definitsiooni, tuleb esile, et Sokrates on keeruline näha otsest irooniat praktiseerimas. Sokraatilise iroonia küsimus tegeleb peamiselt probleemiga, kas Sokrates on irooniline, kui ta tarkusest lahti ütleb või mitte ning seetõttu on sokraatiline iroonia tugevalt seotud Sokratese filosoofilise hoiakuga. Järelikult sokraatiline iroonia on filosoofiliselt tähtis teema ning nõuab lähemat analüüsi.

Selle töö raames võtangi vaatluse alla küsimuse, kas Sokrates on irooniline ning kui jah, siis kuidas ta on irooniline ning kas sellel iroonial on filosoofiline tähendus. Sellele küsimusele vastuse leidmiseks analüüsin ja demonstreerin viimase 25 aasta sokraatilise iroonia uuringute käiku esitades nelja filosoofi – Gregory Vlastose, Alexander Nehamase, Iakovos Vasiliou ja Melissa Lane'i – sokraatilise iroonia analüüsi. Nende nelja filosoofi töö põhjal demonstreerin, et sokraatilise iroonia iroonilisuse küsimus hõlmab endasse ka Platoni kui Sokratesest esindavate dialoogide autori iroonilisuse küsimust, millest tulenevalt eristan neli erinevat seisukohta, mida vastavad filosoofid esindavad: 1) Sokrates on irooniline, kuid Platon ei ole; 2) Nii Sokrates kui ka Platon on iroonilised; 3) Sokrates ei ole irooniline, kuid Platon on; 4) Kumbki neist pole irooniline. Sean selle hoiakulise kombinatoorika oma enda sokraatilise iroonia analüüsi aluseks ning uurin, kas nendest tulenevate teooriate poolt esindatud argumendid on piisavalt pädevad, et objektiivselt seletada sokraatilise iroonia fenomeni ning selle fenomeni taga peituvaid Sokratese „varjatud“ hoiakuid.

Esmalt võtan vaatluse alla Gregory Vlastose 1991 aasta essee *Socratic Irony*, mis pani aluse suuremajoonelisele sokraatilise iroonia filosoofilisele analüüsile, mille kohaselt

---

³ Vt Platon: *Teosed I* (2003: 178 ja 242)

Sokrates on irooniline, kuid mitte tänapäevase „iroonia“ termini mõttes. Sean Vlastose „iroonia“ termini analüüsi oma töö baasiks, tuues esile sellest tulenevad sokraatilise iroonia vaidlusalused aspektid ning võrdlen teiste töös esitatud filosoofide „iroonia“ analüüsi Vlastose omaga. Teisena võtan käsitluse alla Vlastose õpilase Alexander Nehamase 1998. aasta teksti *The Art of Living: Socratic Reflections from Plato to Foucault*, milles ta täiendab Vlastose „iroonia“ termini analüüsi ning toob esile sokraatilise iroonia küsimuse kahedimensioonilisuse, tuues esile asjaolu, et Sokratese iroonilisus tuleneb Platoni iroonilisest dialoogi kirjutamisviisist, mille tõttu Nehamas võtab seisukoha, et nii Platon kui ka Sokrates kasutavad irooniat. Seejärel analüüsin Iakovos Vasiliou 1998. ja 2002. aastal ilmunud esseesid *Conditional Irony in the Socratic Dialogues* ja *Socrates' Reverse Irony*, mis vastandub Vlastose sokraatilisele iroonia teooriale seisukohaga, et Sokrates ise pole irooniline ning iroonia sokraatilistes dialoogides pärineb Platoni iroonilisest kirjaviisist. Viimasena uurin Melissa Lane'i seisukohta, mis vastandub kõigile eelnevatele hoiakutele demonstreerides, et ei Sokrates ega Platon pole iroonilised ning iroonia nägemine dialoogides sõltub meelevaldsest tõlgendusest. Olles töös välja toonud neli peamist sokraatilise iroonia küsimuses võetavat positsiooni, võtan need kõik koos vaatluse alla ning demonstreerin, et ükski neist hoiakutest pole piisavalt pädev, et Sokratese või Platoni iroonilisuse küsimusele põhjanevat filosoofilist vastust leida.

2. Sokratese iroonilisus Platoni dialoogides

Gregory Vlastose esseest *Socratic Irony* on saanud sokraatilise iroonia uurimise alustekst, sest filosoofid, kes analüüsivad Platoni dialoogide või Sokratese iroonilisust, seavad oma analüüsi üles kas Vlastose analüüsil toetudes või sellele vastandudes. Vlastose töö on filosoofiliselt tähtis, sest seab kahtluse alla üldlevinud arusaama Sokratese iroonilisusest ning näeb vajadust enne sokraatilise iroonia osas hoiaku võtmist „iroonia“ termin defineerida ning selle definitsiooni põhjal iroonilisi dialoogi aspekte uurida. Sellest tulenevalt on Vlastose töö peamiseks eesmärgiks uurida iroonia termini etümoloogiat ning selle läbi näidata, et Sokratesele üldiselt omistatud iroonilisus pole tänapäeva mõistes irooniline, kuid tänapäevane iroonia tähendus võis tuleneda just Sokratese hoiakust. Omistan Vlastosele ka esimese minu poolt sokraatilise iroonia puhul välja toodud seisukoha, mille kohaselt Sokrates on irooniline, kuid Platon ei ole. Vlastose sokraatilise iroonia analüüs ei eita eksplitsiitselt Platoni iroonilisust, kuid kuna Vlastose analüüs lähtub pigem ajaloolisest Sokratese figuurist, siis sellest järeldub, et Platon ei saa olla Sokratese karakteri kajastamisel irooniline.

2.1 Vlastose „iroonia“ termini analüüs

Tänapäevane iroonia mõiste, mis sai sissejuhatuses eesti keele seletava sõnaraamatu abil sõnastatud, pärineb esimese sajandi Rooma retoorikult Quintillianuselt, kelle järgi *ironia* on kõnekujund või troop, mille puhul mõeldakse öeldust vastupidist.⁴ Irooniline oleks seega olukord, kus keegi kiidab toitu, kuid samal ajal teeb ebameeldivuse grimasse. Sellises olukorras kasutatakse irooniat huumori eesmärgil. Irooniline saab olla ka kellegi üle, kas siis pilgates mingit teise inimese aspekti võlts-kiitusega, või pilgates ennast võlts-alavääristusega. Peale humoorika ja pilkava iroonia esitab Vlastos ka kolmanda, mõistatava iroonia tüübi, mis kajastab paremini ka Sokratese hoiakut. Ta esitab näite eeskujulikust õpilasest, kellel ühel päeval ei tule koolis ükski tööülesanne hästi välja, mille tagajärjel tema õpetaja mainib talle kui „ülimalt tubli ta sel päeval on olnud“. Kuuldes seda kiitust, tajub õpilane, et teda pilgatakse, kuid ta ei tea, mida täpselt pilgatakse ning peab selle ise välja nuputama.⁵ Kui

---

⁴ Quintillianus – *Institutio Oratorica* (9.22.44). Vt Vlastos (1991: 21)

⁵ Vt. Vlastos (1991: 21–22)

enamjaolt tehakse iroonia kas kehakeele, hääletooni või grimassidega selgeks, siis iroonia, mis varjab oma iroonilisust teiste eest, võib pilkealusest täiesti mööda minna, mis tähendab omakorda seda, et irooniast ei saada aru. Siinkohal toob Vlastos aga esile asjaolu, et tänapäevases mõistes ei ole iroonia pahatahtlik. Iroonilise remargi esitaja eesmärgiks ei ole oma vestluspartneritele valetada ega neid petta. Iroonia ei ole irooniline, kui sellest ei saada aru ning seetõttu riskib kolmas iroonia tüüp arusaamatuste tekkimisega.

Kui võtta analüüsi alla Vana-Kreeka tekstides sõna *eirōneia* esinemiskohad, siis konteksti poolest on nad humoorikast pilkest kaugel. Vlastos toob oma essees välja, et antiik-tekstides kus sõna *eirōneia* esineb, kasutakse seda pahatahtliku petlikkuse või salakavaluse kontekstis.⁶ Ta esitab näite Theophrastuselt, kelle järgi on *eirōn* keegi, kes on põhimõtteliselt petlik ja valelik ning osav omakasu teenimises teiste arvelt. „Seadustes“ (901e) tähistab Platon *eirōnikon*'e kui silmakirjalikke inimesi ning „Sofistis“ (321b) võrreldakse Sorkatese ülemuslikku dialektalist sofismi tavaliste silmakirjalike *eirōnikon*'ide sofismiga. Seega juba Platoni tekstidest leiab seiku, kus Sokratese dialektikat vastandatakse nii-öelda 'iroonilisusega'. Seda iroonilisust aga ei saa päris irooniaks tõlkida, sest ei sisalda endas tänapäeva irooniale omast humoorikust. Samas leidub ka Platoni dialooge, kus Sokratest kutsutakse teiste poolt petlikuks *eirōn*'iks. Näiteks „Riigis“ lausub Thrasymachus:

„Heraklese päralt, see on Sokratese harjumuspärane petmine (*shamming; eirōneia*). Ma kuulutasin neile inimestele ette, et sa keeldud mulle vastamast, teeskleid (*would sham*) ja teed kõike muud peale vastamise, kui küsimustega sinuni jõutakse.“ (337a)⁷

Siinpuhul süüdistab Thrasymachus Sokratest valetamises ja teesklemises kui väidab, et tal endal ei ole vastuseid nende küsimuste kohta, mida ta esitab. Kui võtta sellest lõigust aga petmise ja valelikkuse kontekst välja ning vaadelda seda teesklusena, siis *eirōneia* termin võtab juba tänapäeva irooniale sarnasema tähenduse. Thrasymachuse süüdistusest tuleb esile ka Sokratese iroonilisuse seotus tema teadmistega. Vahet pole, kas tõlgendada Thrasymachuse *eirōneia*'t Vana-Kreeka või tänapäeva iroonia mõttes, mõlemal juhul süüdistab Thrasymachus Sokratest oma teadmiste peitmises, olgu see siis petlikult või pilkavalt. Seetõttu eeldab Sokratese irooniliseks pidamine ka tema dialoogides teadmistest lahti ütlemise irooniliseks pidamist. Kui Sokrates on oma teadmiste suhtes irooniline, mida vestluskaaslased ka eeldavad, siis Sokrates varjab oma teadmisi nende eest.

---

⁶ *Ibid.* (1991: 23)

⁷ Eestikeelne tõlge minupoolne. Vt. Vlastos (1991: 24)

Kui peamiselt kasutati *eirōneia*'t valetamise või petmise tähistamiseks, siis Vlastose seisukoha järgi ei pruukinud Platon Sokratesele *eirōneia* tähist omandades silmas pidada tahtlikku petmist vaid pigem kiuslikku pilkamist ilma pahatahtlikkusest. Sellest *eirōneia* võimalikust mitmetähenduslikkusest tulenevalt on tema iroonia analüüsi üheks peamiseks eesmärgiks demonstreerida, et Platoni kajastatud Sokrates võis olla tänapäevase iroonia mõiste tekke põhjuseks. Vlastos väidab, et kõik Platoni dialoogides esinevad seigad, kus Sokratest kutsutakse *eirōn*'iks, võimaldavad seda tõlgendada igasugusest pahatahtlikkusest vaba teesklemisena.⁸ Uurides *eirōneia* termini semantiliselt välja Vana-Kreeka tekstides toob Vlastos esile asjaolu, et *eirōneia* võis omada sarnaseid tähendusi tänapäeva teesklemisele. Teeselda on võimalik pahatahtlikult, püüdes seeläbi kedagi petta või lolliks teha, kuid teeselda saab ka heatahtlikult ja mänguliselt, nagu näiteks lastele kombeks. Kui *eirōneia*'t teesklemise mõistes näha, siis saab adekvaatsemalt kirjeldada ka asjaolu, miks ühtedes dialoogides tembeldas Platon sofiste *eirōn*'iks, kuid teistes hoopis Sokratest. Esimeses tähenduses mõtles ta *eirōneia*'t pahatahtliku petmise kontekstis, teises heatahtliku teesklemise kontekstis. Kui näha Vana-Kreeka irooniat teesklemisena, saaks selgitada ka asjaolu, miks iroonia termin oma tähendust muutis. Tänapäevane, eespool esitatud Quintillianuse iroonia termin toetub Vlastose sõnul Cicero iroonia määratlusele, kes tõi *ironia* termini ladina keelde. Cicero kohaselt on iroonia teesklemine, millega öeldakse midagi muud mõeldust ning mida kõige paremini praktiseerib just Sokrates.⁹ Taoline sokraatiline iroonia teesklemisena tõlgendamine põhjendaks iroonia tähenduslikku hüpet petmiselt pilkamisele, kuna mõlemad tegevused võivad teesklemise alla kuuluda.

Sokratese iroonilist teesklust tänapäevases mõistes võib lugeda „Pidusöögist,“ kus Alkibiades väidab, et Sokrates „teeskleb (*eirōneumenos*) ja heidab inimeste üle nalja kogu eluaeg“ (216e).¹⁰ Kui lähtuda *eirōneia* pahatahtlikkusest, peaks Alkibiades väitma, et Sokrates petab teisi terve elu, kuid uurides järgnevat lõiku, mis põhjendab Alkibiadese väidet, on sealt raske pahatahtlikku petlikkust välja lugeda. Ta jätkab:

„Kui ta (Sokrates) seda kuulis, lausus ta võrdlemisi irooniliselt (*eirōnikōs*), nagu tal kombeks: „Mu kallid Alkibiades, tõepoolest paistab, et sa polegi rumal, kui see tõsi on, mis sa minu kohta

---

⁸ *Ibid.* (1991: 25–27)

⁹ Cicero – *De Oratore* 2.67; minupoolne tõlge, Vlastos (1991: 28)

¹⁰ Kasutan Astrid Kurismaa „Pidusöögi“ eestikeelset tõlget. Huvitaval kombel toetab Kurismaa tõlge Vlastose hoiakut *eirōneia* suhtes, sest ta tõlgib *eirōneia* teesklemiseks.

rääkisid, ja minus on jõud, mis suudaks sind paremaks muuta; siis peaksid sa nägema minus mingit imepärast ilu, mis on täiesti erinev sinu enda kaunist välimusest. Kui sa seda näed ning katsud minuga ühendusse astuda ja vahetada ilu vastu, plaanitsed sa ju minu tüssamist, ja sugugi mitte vähesel määral, vaid püüad omastada tõelist ilu vaid näilise ilu hinnaga – tegelikult on sul mõttes vahetada kuld vase vastu. Aga, kullake, silmitse mind terasemalt, et minu tühisus sinu eest varjule ei jääks! Vaimu silm hakkab alles siis paremini nägema, kui ihu silmad on tuhmumas, sina aga oled sellest veel kaugel.“ “ (218d6–219a1)¹¹.

Sokratese irooniline vastus Alkibiadese palvele, et too oma teadmised noore Alkibiadese ilu vastu vahetaks, on oma loomult pilkav, kuid pigem humoorikas, kui pahatahtlikus võtmes. Seega peaks Alkibiadese väitest välja lugema, et Sokrates on terve oma elu vältel irooniline teeskleja, mitte teiste inimeste silmakirjalik petja. Vlastos toob selle „Pidusöögi“ lõigu puhul esile, et kui Quintillianuse iroonia kirjelduse kohaselt ei pruugi iroonia iseloomustada ainult üht lauset või kõne, vaid ka tervet elu, siis ta kasutab oma ainsa näitena selleks Sokrates, mis omakorda peegeldab Alkibiadese väidet.¹² Seetõttu Alkibiadese käesolev kõne võib järelkult olla põhjuseks, miks Sokratese eluviisi ja tema iroonitsemist tõlgendati pilkava teesklemisena ning millest ka tänapäevane iroonia mõiste välja arenes. Seega on alust arvata, et Sokratese praktiseeritud *eirōneia* Platoni dialoogides on irooniline.

Vlastos esitab oma iroonia etümoloogilise analüüsi alusel järgmised argumendid:

- Iroonia tähendab varjatud tähendusega heatahtlikku pilget, *eirōneia* tähendab silmakirjalikkust või pahatahtlikku petmist.
- *Eirōneia* semantiline väli on sarnane teesklemisele. Platon kasutas Sokratese kontekstis *eirōneia*'t heatahtliku teesklusena, sofistide kontekstis pahatahtliku ja silmakirjaliku teesklusena.
- Tänapäeva iroonia termin pärineb Cicero ja Quintillianuse *ironia* definitsioonidest, mille nad seostasid Sokratese *eirōneia*'ga Platoni dialoogides.
- Järelikult Sokrates on iroonia tähenduse muutumise põhjuseks.
- Nii irooniale kui *eirōneia*'le on omane enda tegelike mõtete varjamine teiste eest, peamine erinevus seisneb terminite hea- ja pahatahtlikkuses.

---

¹¹ Vt Platon: *Teosed I* (2003: 235)

¹² Vt Vlastos (1991: 33)

- Sokrates on Platoni dialoogides irooniline varjatud mõistatuse esitaja mõttes.

2.2 Kompleksne sokraatiline iroonia

Olles esitanud iroonia mõiste olemuse nii tänapäeva kui ka Vana-Kreeka kontekstis, tõestab Vlastos oma analüüsi põhjal, et Sokrates on tõesti Platoni dialoogides irooniline, kuid sokraatiline iroonia on keerulisem kui tänapäeva nii-öelda „lihtne“ iroonia, millega väidetakse lihtsalt mõeldust vastupidist. Sokratese iroonilisuse tõestamiseks esitab Vlastos näitena Xenophoni „Symposiumi“, kus iludusvõistluses näoka Critobulusega esitab Sokrates enda kõige ilusamaks osaks just kõige koledama osa endast – nimelt oma tõmbi, suurte sõõrmetega nina, mida teised peavad koledaks, kuid mida Sokrates ise peab selle kasulikkuse poolest ilusaks.¹³ Sokrates on irooniline, kui ta väidab, et ta nina on ilus, sest ta teab, et tema nina ei peeta ilusaks, kuid teisest küljest on tema iroonilisel väitel tõde taga, sest kui kasulikkus on ilus, siis on ka tema suur nina ilus, sest see võimaldab tal teistest paremini haista. Vlastos võtab selle näite sokraatilise iroonia aluseks ning väidab, et kui Sokrates on irooniline, siis ta praktiseerib ’kompleksset’ kahetähenduslikku irooniat, mis ühest küljest tõesti tähendab öeldust vastupidist, kuid teisest küljest mitte.¹⁴ Vlastos demonstreerib oma töös, et Sokratese kompleksne iroonia esineb Vana-Kreeka tekstidest just kõige sagedasemalt Platoni dialoogides ning just need iroonilised seigad põhjustasidki tänapäeva iroonia väljakujunemise.

Vlastos seob Sokraatilise kompleksse iroonia oma iroonia termini analüüsis esitatud kolmanda iroonia vormi ehk pilkava varjatud mõistatusega. Sokraatiline iroonia on kompleksne just seetõttu, et see ei väida lihtsalt mõeldust vastupidist nagu kaks esimest analüüsis esile toodud iroonia tüüpi, vaid võimaldab öeldut iroonia asemel ka tõesena tõlgendada ning seetõttu jääb Sokratese iroonia tähendus teistele mõistatamiseks. Vlastose tõlgendus sokraatilise iroonia kompleksusest annab seletuse ka Platoni dialoogides esitatud Sokratese *eirōneia* tähenduslikule erinevusele tavapärasest petlikust *eirōneia*’st. Kui võtta eelduseks, et Sokratese iroonia on kompleksne, siis ilmneb, et kaks peamist aspekti mille tõttu Sokratesest *eirōn*’iks peeti – tema teadmistest ning õpetamisest lahtiütlemine – ei ole eesmärgiga inimesi petta, vaid neid mõtlema panna tema iroonia maski taga peidetud

---

¹³ Xenophoni *Symposium* (4.56; 5.1; 5.6); Vt. Vlastos (1991: 30–31)

¹⁴ Vt Vlastos (1991:31)

tähendustele. Kui näiteks sissejuhatuses välja toodud „Pidusöögi“ lõigus¹⁵ väidab Sokrates Agathonile, et tal tarkust pole, siis ta tõesti on irooniline, sest ta ikkagi omab teadmisi tavaliste asjade kohta, kuid teisest küljest mõtleb ta öeldut tõsiselt, sest eeldatavate vooruslike asjade kohta ta teadmisi ei oma. Taoline teadmiste kahetähenduslik kasutamine teebki Sokratese iroonia kompleksseks, sest tema öeldul on kaks tähendust, mis jäetakse vestluskaaslasele nuputamiseks. Järelikult mõtleb Sokrates ka inimeste harimisest lahti öeldes õpetamist kahetähenduslikult, sest ta ei saa neile õpetada vooruslike tarkusi, sest ta ei oma neid, küll saab ta aga õpetada neile läbi elenktilise meetodi, et ka neil pole neid teadmisi. Seega, kui Sokrates ütleb dialoogides teadmistest või õpetamisest lahti, on ta irooniline, kuid see veel ei tähenda, et Sokrates on silmakirjatsejast *eirôn* ning varjab oma teadmisi teiste eest. Kompleksne iroonia pole ei petlikkus ega pilkamine, see on osa mõlemast ehk oma mõtete varjamine läbi erapooletuks jäämise, andes ühtlasi teistele võimaluse tõlgendada öeldut kaht vastandlikku moodi – kas jääda öeldut uskuma, või otsida sealt varjatud pilget.

Vlastose sokraatilise komplekse iroonia teooria eesmärgiks on demonstreerida, et Sokratese iroonia eesmärk, eriti teadmistest ja õpetamisest lahti ütlemise puhul, on pedagoogiline. Kui Sokrates väidab dialoogides, et ta ei tea midagi näiteks vooruslikest asjadest, või et ta ei õpeta neid noorukeid, kes temaga koos aega veedavad, siis see on arusaadav vaid komplekse irooniana. Apoloogias ütleb Sokrates konkreetselt välja, et tal on tavaline inimlik tarkus olemas, kuid tal ei ole tarkust kõrgematest vooruslikest asjadest, nii nagu väidavad näiteks tuntud sofistid, kes neid tarkusi raha eest teistele õpetavad.¹⁶ See Apoloogia lõik põhjendaks Sokratese poolt kasutatava tarkuse ja harimise terminite kahetähenduslikkuse. Vlastos usub, et Sokratese eesmärk iroonilise hoiaku taga on heatahtlik püüd oma kaaslasi harida oma filosoofilistes veendumustes.¹⁷ Varastes dialoogides kasutab Sokrates selle eesmärgi saavutamiseks elenktilist meetodit, millega risküsitleb vestluskaaslasi vooruslike asjade osas ning püüab neile asjadele definitsioone leida. Ometi keeldub Sokrates inimesi otseselt mõttes harimast. Kui Sokrates Alkibiadesele „Pidusöögis“ ära ütleb, siis Alkibiades arvab, et Sokrates on irooniline, kui väidab, et ei saa tema erakordse ilu vastu oma näruseid tarkuseid vahetada. Kui lähtuda Apoloogiast, siis Sokratese õpetamisest lahti ütlemine on komplekselt irooniline, sest Sokrates tõesti ei saa sofistide

---

¹⁵ Vt Sissejuhatus, lk 3.

¹⁶ „Sokratese Apoloogia” (20d3–21d1); Vt *Platon: Teosed I* (2003: 13–15)

¹⁷ Vt Vlastos. (1991: 32)

kombel inimesi vooruslike asjade osas õpetada, kuid varjatud mõttes Sokrates ikkagi suunab inimesi tema elenktilisest risküsitlusest õppima. Ta õhutab vestluskaaslaste enda teadmisi demonstreerima ning tõestab neile läbi risküsitluse, et ka neil pole teadmisi vooruslike asjade kohta. Seetõttu Vlastos eeldab, et Sokrates mõistab ka õpetamise mõistet kahetähenduslikult ning Sokrates kasutab oma iroonilist hoiakut pedagoogilise eesmärgiga, varjates tarkuse ämmaemanda kombel oma mõtteid vestluskaaslaste eest ning lastes neil ise tema hoiaku suhtes järel dusteni jõuda.

Gregory Vlastose seisukohad sokraatilise iroonia suhtes on järgmised:

- Sokrates on irooniline, kui väidab, et ei oma tarkusi ning pole võimeline inimesi õpetama.
- Sokratese iroonia ei ole „lihtne“ mõeldust vastupidist väitev iroonia, st Sokrates ei varja oma konkreetseid vooruslikke teadmisi oma kaasvestlejate eest.
- Sokratese iroonia on kompleksne, sest kasutab termineid kahetähenduslikult, mille tõttu ühes tähenduses Sokrates mõtleb väidetust vastupidist, kuid teises tähenduses mõtleb öeldut tõsiselt.
- Järelikult Sokrates nõrgemas tähenduses omab tarkusi (tavalised igapäevased teadmised), kuid tugevamas tähenduses (teadmised vooruste kohta) ta tarkusi ei oma.
- Sokratese õpetamisest lahti ütlemine on irooniline, sest on pedagoogilise eesmärgiga: Sokrates ei kannu vestluskaaslastele teadmisi edasi, vestluskaaslaste teadmisi kukutades õpetab ta neile nende teadmatust.

3. Platooniline iroonia sokraatilistes dialoogides

Järgneva osa tööst pühendan sokraatilise iroonia teooriatele, mis on üles seatud kas eelnevalt välja toodud Vlastose positsioonil põhinedes või nendele vastu argumenteerides. Kõik järgnevalt esitatud tööd erinevad Vlastose sokraatilise iroonia analüüsist platoonilise aspektiga, mille kohaselt Sokratese iroonilisuse puhul tuleb arvestada ka sellega, kas Sokrates oli ise irooniline, või kajastab Platon teda irooniliselt. Selle sokraatilise iroonia küsimuse kahedimensioonilisuse põhjal esitangi ma neli erinevat sokraatilise iroonia seisukohta, millest esimest, ehk Sokrates on irooniline, kuid Platon ei ole, esindab Vlastos. Käesolevas peatükis võtan vaatluse alla Vlastose õpilase, Alexander Nehamase esindatud teise sokraatilise iroonia positsiooni, mille kohaselt on nii Sokrates kui ka Platon dialoogide autorina irooniline ning seetõttu tuleb Vlastose iroonia termini analüüsi täiendada ka kirjandusliku iroonia analüüsiga. Nehamase platoonilise iroonia teooria on komplekse iroonia suhtes skeptiline ning argumenteerib, et Sokrates oli ka Platoni dialoogides *eirôn* just Vana-Kreeka petliku teeskleja tähenduses ning Sokratese iroonilisena nägemine ei nõua tingimata *eirôneia* tähenduse muutumist. Nehamase sokraatilise iroonia teooria võtab arvesse ka Platoni motiivid iroonia kasutamiseks ning toob esile eristuse, mille kohaselt sokraatiline iroonia ei ole suunatud ainult dialoogis esinevatele vestluskaaslastele, vaid ka dialoogi lugejatele.

3.1 Platooniline iroonia

Sokraatilist irooniat uurides peab paratamatult võtma arvesse asjaolu, et meie peamiseks allikaks Sokratese tegemistest pärineb Platoni dialoogidest ning seetõttu on võimalik, et meie arusaam Sokratese isikust on tugevalt mõjutatud Platoni poolt. Kuna Platon ei kirjuta dialooge läbi enda, vaid Sokratese ja tema kaaskodanike silme läbi, siis meil ei ole Platoni enda otsest hoiakut Sokratese ja tema iroonilisuse kohta, kuid kuna dialoog on nii kirjanduslik kui ka filosoofiline kirjavorm, siis peab arvestama asjaoluga, et suur osa teose konstruktsioonist sõltub autori motiividest ning igasugune sealne karakterite väide või uskumus võib olla loodud autori poolt, et täita mõnd autori eesmärki. Seetõttu erinevalt Vlastosest, kes tõlgendas Platoni dialoogides esinevat Sokratest ajaloolise Sokratese kajastusena, võtab Alexander Nehamas positsiooni, et sokraatilised dialoogid on Platoni poolt konstrueeritud ning seetõttu tuleb Sokratese hoiakute analüüsi puhul ka Platoni perspektiiviga

arvestada.¹⁸ Platoni dialoogide peategelaseks on vaieldamatult Sokrates, kes on kaugel fiktiivsest karakterist, sest tema kohta kirjutasiid ka teised Platoni kaasaegsed, kuid dialoogides esinev Sokrates ja tema hoiakud võivad olla kirjanduslikult konstrueeritud. Platon oleks võinud Sokratese filosoofiat esitada ka traktraadi vormis, kuid selle asemel otsustas ta teda kajastada draamale omase dialoogivormi kaudu, mis võimaldab Sokratese filosoofiat esindada fiktiivsetes situatsioonides. Nehamse arvates on Platoni dialoogide sisu küll filosoofiline, kuid dialoogide sündmustik, struktuur ja seal esinevad tegelased on suure tõenäosusega Platoni poolt konstrueeritud eesmärgiga demonstreerida Sokratese poolt apoloogias esitatud filosoofilisi hoiakuid ning seeläbi ühtlasi alandada ka tema vestluskaaslast. ¹⁹ Dialoogivorm võimaldab Platonil enda ideed ja hoiakud teksti sisse peita ning ta kasutas seda tõenäoliselt sellepärast, et tema ideed polnud avalikult populaarsed. Seetõttu on Nehamase peamiseks Vlastose sokraatilise iroonia teooria vastuargumendiks fakt, et Sokratese iroonilisus täidab peale Sokratese filosoofilise hoiaku esitamise ka Platoni filosoofilise hoiaku esitamise rolli. Nehamas esitab oma vastuargumendi Platoni tuntuima varase dialoogi „Euthyphroni“ põhjal, tuues esile selles dialoogis leiduvaid võimalikke Platoni poolt konstrueeritud aspekte.

Nehamas demonstreerib Platoni motiive „Euthyphroni“ dialoogi kirjutamise taga sealse tegevusasetuse ja tegelaste võimaliku kirjandusliku konstrueerituse läbi. Tema põhiliseks argumendiks Platoni „Euthyphroni“ konstrueerituse poolt väidab, et Euthyphroni tegelaskuju sealne portreering täidab Platoni poliitilise kriitika eesmärki. Euthyphron usub, et oma isa orja kaudse tapmise eest kohtusse kaebamine on väga tegu ning et ta suudab seda kohtus kaaskodanikele tõestada. Sokrates haarab tema enesekindlusest kinni ning väidab, et kui Euthyphron on niivõrd tark jumalikes asjades, et sellises kohtuasjas õigesti talitseda, siis ta hakkaks hea meelega Euthyphroni õpilaseks, et temalt nende jumalike asjade kohta õppida ning neid kohtus oma enda hageja vastu esitada.²⁰ Dialoogi lõpptulemuseks on tüüpiline sokraatiliste dialoogide struktuurile: vagaduse kui käesoleva vooruse definitsiooni pole leitud, vestluskaaslane Euthyphron on apoorias ning põgeneb Sokratese kiusu eest. Vlastos esitaks seda näitena kompleksest irooniast, kus Sokrates on irooniline ning kiidab Euthyphroni tema väidetavate teadmiste poolest selleks, et elenktilise risküsitluse läbi kas teada saada, mis on

---

¹⁸ Vt Nehamas (1998: 33)

¹⁹ *Ibid.* (1998: 35)

²⁰ Vt *Euthyphron* (5a–5b; 2003: 395)

vaga, või Euthyphronile näidata, et sellist voorusega seostuvat teadmist ei ole kerge omandada. Nehamase järgi võib aga Sokratese irooniat siinpuhul tõlgendada kui Platoni poolt dialoogi sisestatud irooniat. Platon suudab selle dialoogiga saavutada kaht asja: ta demonstreerib Sokratese filosoferimise käiku ning iroonilisuse abil naeruvääristab ta Euthyphroni. Nehamas toob esile asjaolu, et erinevalt Sokratesest ei tea me Euthyphroni isiku kohta Platoni dialoogist väljapool midagi ning seetõttu on meie arvamus Euthyphronist piiratud Platoni vaatepunktiga.²¹ Seetõttu ei ole aga ühtegi tõendit, et Euthyphron üldse eksisteerib. Kui ta tõesti eksisteeris, siis tema väidetav ekspertiis vagaduse ja jumalike asjade osas sai Platoni tõttu täiesti rusunud. Euthyphron ei pruukinud pooltki nii kogenematu või uljas olla kui ta dialoogis oli, kuid Platoni käes oli võim tema poliitilisi hoiakuid maatasta teha, asetades ta dialoogis raskesse olukorda. Seega üheks Platoni dialoogide kirjutamise motiiviks võib olla poliitiliste figuuride, uljaste noorte või sofistide hoiakute maha tegemine, asetades nad Sokratesega vestlusesse. Seetõttu võib ka Sokratese iroonilisus täita puhtalt Platoni enda huve ning ei pruugi olla tsentraalne Sokratese omadus.

Kui jälgida varaste Platoni dialoogide struktuuri, siis need kõik järgivad sama elenktilist ja iroonilist malli: Sokrates alandab ennast vestluskaaslaste ees, et nende enesekindlust tõsta, küsitleb vestluspartnerite hoiakuid just nende vooruslike asjade suhtes, mida need konkreetsed karakterid ühiskonnas esindavad ja naeruvääristab neid läbi iroonilisuse. Euthyphron langeb Sokratese iroonia lõksu, sest ei mõista selle iroonilisust ning läheb Sokratese võlts-kiitusega kaasa ja naeruvääristab ennast. Dialoogist jääb mulje, et Euthyphron tunneb Sokratest hästi. Sel juhul peaks ta aga teadlik olema Sokratese elenktilisest meetodist ning ei läheks Sokratese iroonilise hoiakuga nii kergelt kaasa. Seetõttu on põhjust ka uskuda, et Euthyphroni vestlus Sokratesega ei kajasta päris vestlust, vaid Euthyphron on asetatud Sokratese kiusu alla Platoni poolt ilma, et tal sellest pääsu oleks. Selle fenomeni puhul toob Nehamas välja sokraatilise iroonia kaks tasandit. Lugejad, kes on Sokratesega Platoni dialoogidest tuttavad, tajuvad Sokratese iroonilisuse kohe ära, kuid Euthyphron, kes irooniat ei mõista, on Platoni poolt olukorda surutud, kus ta jätab endast paratamatult täiesti lolli mulje. Järelikult Sokratese irooniline hoiak on Platoni poolt kasutatud kirjanduslik võte või troop, mis on pigem suunatud lugejale kui Sokratese vestluskaaslastele arusaamiseks. Kuna vestluskaaslased kipuvad end dialoogides Sokratese irooniast mitte aru saavat ning naeruvääristavad end täielikult, on lugejad sokraatilise iroonia

---

²¹ Vt Nehamas (1998: 36–41)

meetodi tõttu sunnitud Sokratese poolt olema. Seetõttu võib sokraatilist irooniat tõlgendada kui Platoni kirjanduslikku võtet, millega lugejaid oma poliitilise kriitika osas veenda.

Seega erinevalt Vlastose sokraatilise iroonia analüüsist arvestab Nehamase töö asjaoluga, et sokraatilise iroonia publik pole ilmtingimata Sokratese vestluskaaslastele mõeldud, vaid on suunatud Platoni lugejatele mõistmiseks ning sellest tulenevalt on sokraatiline iroonia pigem Platoni kui Sokratese iroonia. Kuna dialoogid on kirjutatud lugemiseks, siis Nehamas arvab, et sokraatilise iroonia eesmärk dialoogides võib olla Sokratese elenktilise meetodi kasutamine ka dialoogi lugeja hoiakute kritiseerimiseks.²² Platoni dialoogid suunavad lugejat koos Sokratesega vestluskaaslaste hoiakuid naeruvääristama, kuid kaudselt langeb ka lugeja Sokratese kriitika alla. Kui lugeja võtab ennast lolliks tegeva Sokratese vestluskaaslase ees üleoleva hoiaku, siis ta kritiseerib üleoleva hoiakuga vestluskaaslase üleolevat hoiakut, millega vestluskaaslane end naeruvääristab. Seetõttu nõuab Platoni lugemine mingil määral ka lugejalt oma uskumuste kontrollimist. Nehamase arvates pole Platoni dialoogide lugeja vestluskaaslastest kuidagi parem, sest pärast dialoogi lõpetamist paneb lugeja teose kõrvale ning põgeneb elenktilisest keskkonnast täpselt nagu Sokratese vestluskaaslased, keda nad lugedes maha tegid. Nehamas kutsub seda fenomeni platooniliseks irooniaks. Seega paistab, et Platonil on rohkem põhjust dialoogis irooniat praktiseerida kui päris Sokratesel endal, sest iroonilisuse kõnekujund võimaldab platonil kaasaegseid tähtsaid figuure maha teha ning seeläbi ka lugeja uskumusi kriitika alla seada, pannes neid mõtlema enda ja Sokratese filosoofiliste hoiakute üle. Seega Nehamase esindatud Platon on irooniline, kuid platoonilise iroonia teooria järgi paistab nagu sokraatiline iroonia polegi sokraatiline. Nehamas aga ikkagi nõustub Vlastosega selles, et Sokrates on oma loomult irooniline ning toob Vlastose iroonia termini analüüsi täiendades esile, et platooniline iroonia põhineb just Sokratese iroonilisel hoiakul.

3.2 Nehamase sokraatilise iroonia analüüs

Alexander Nehamas põhjendab oma platoonilise iroonia põhjal, et ka Sokrates on irooniline, kuid mitte Vlastose komplekses mõttes. Ta võtab seisukoha, mille kohaselt Platon kasutab dialoogides sokraatilist irooniat eesmärgiga rekonstrueerida autentse Sokratese elenktiline meetod selleks, et mõista tema filosoofilisi uskumusi. Sellest tulenevalt põhineb Platoni

---

²² *Ibid.* (1998: 42)

iroonia Sokratese iroonilisest hoiakust, mistõttu Nehamase seisukoha järgi on ka Sokrates ise irooniline figuur. Taasluues Sokratese kaitsekõne „Sokratese apoloogias,“ sai Platon oma kaaskodanikele demonstreerida Sokratese tegelikku filosoofiat ning ümber lükata Sokratese filosoofia kohta käivad eksiarvamused.²³ Apoloogia järgnevad sokraatilised dialoogid rekonstrueerisid aga peamiselt Sokratese elenktulist vestlusmeetodit selleks, et demonstreerida kuidas Sokratese apoloogias esitatud filosoofilised uskumused tema vestlust juhivad ning miks need uskumused eksitasid tema kaaskodanikke niiviisi, et nad tema kohtusse kaebasid.²⁴ Apoloogias vihjab Sokrates sellele, et tema vastu esitatud süüdistus põhineb tolle aja tähtsaima komöödiakirjaniku Aristophanese „Pilvedes“ esitatud Sokratese karakteril, kes „keerab vale tõeks ja õpetab ka teisi seda tegema“ (19c2)²⁵ ning et see ei lähe tegelikult tema filosoofiliste hoiakutega kooskõlla. Kuna Platon oli üks Sokratese õpilastest ning tõenäoliselt tundis Sokratest hästi, siis Apoloogia kirjutamine võimaldab tal Sokratese kohta käivad väärarusaamad Sokratese enda kõne läbi ümber lükata. Kuna Nehamas eeldab, et Platon kajastab varastes dialoogides ajaloolist Sokratest ja tema filosoofiat, siis see tähendaks aga ühtlasi Vlastose positsiooniga nõustumist selles, et ka päris Sokrates oli irooniline figuur ning selleks, et Sokratese iroonilise loori taga peituvaid tähendusi mõista, rekonstrueeris Platon dialoogides Sokratese iroonilise hoiaku ja elenktilise meetodi.

Kui lugeda Platoni varaseid dialooge, kus Sokrates praktiseerib vestluskaaslaste peal oma elenktulist meetodit, siis dialoogid on üles ehitatud viisil, mis sunnib lugejat olema Sokratese tegelaskuju poolt ning tema vestluskaaslaste üle naerma. Nehamas usub, et Sokrates on oma vestluspartnerite suhtes täiesti irooniline ning dialooge lugedes on võimatu mitte seda märgata.²⁶ Ta ei nõustu aga Vlastose sokraatilise iroonia kontseptsiooniga ning esitab tema argumendile vastuväite, mille kohaselt võib Sokratese iroonilisust tõlgendada ka petliku ja kiusliku *eirōneia*'na. Nehamas usub, et Sokratese iroonia on komplekssem kui Vlastos mõistis ning nõuab täpsemat ülevaatus. Vlastos küll arvestas oma iroonia analüüsis, et seda võib kasutada teise üle nalja heitmiseks, kuid ta ei arvestanud sellega, et seda nalja heitmist võib tõlgendada pahatahtlikkusena. Kui keegi kasutab kõnes ironiat, siis ta paratamatult

---

²³ Siinkohal toetun kronoloogilisele hüpoteesile, mille kohaselt „Sokratese apoloogia“ on esimene Platoni sokraatiline dialoog; vt. Lepajõe (2003: 422–423)

²⁴ Vt Nehamas (1998: 45)

²⁵ Vt *Platon: Teosed I* (2003: 11)

²⁶ Vt Nehamas (1998: 47–48)

võtab vestluse üle domineeriva rolli, seades mingi vestluse aspekti koomilise kriitika alla, sundides sellega kaasvestlejad reageerima kas naeru või pettumusega. Kui me uurime Sokratese iseloomu varastes dialoogides, siis me kohtame inimest, kes näiliselt peidab oma teadmised maski taha ning lükkab elenktilise risküsitluse abil kõik vestluskaaslase poolt eeldatud teadmised ümber. Sokratese irooniline hoiak implitseerib, et tema iroonitsejana teab midagi, mida vestluskaaslane ei tea ning kiuslikult laseb kaasvestlejal tema eest varjatud mõtte välja nuputada. Sellise positsiooni puhul paistab, et ka Nehamas võtab iseenesestmõistetavana Sokratese iroonilisust oma teadmatuse suhtes. Kui eeldaksime, et Sokrates tõesti on vooruslikes asjades targem kui vestluskaaslane, siis tema irooniline kõneviis on vestluskaaslase suhtes mingil määral kaaslane ees kelkiv või hooplev, mis viitab pahatahtlikkusele.

Nehamase Sokrates on oma loomult pigem pahatahtlik teeskleja ning väärib *eirôn*'i süüdistust. Mitmed Platoni lugejad ei pruugi nõustuda sellega, et Sokrates hoopleb, sest ta iroonia on peamiselt enda pihta suunatud. Nehamas aga väidab, et teiste ees saab hoobelda nii uhkeldades kui ka ennast liigselt alandades.²⁷ Ta toob võrdluseks spartalased, kes tahtlikult läksid napolis riietuses sõtta, selleks et kelkida oma julgusega. Kui Sokratese alandlikkus poleks nii üle võlli viidud, siis see ei tunduks tema vestluspartneritele ka niivõrd kiuslik. Seega Nehamase sõnul implitseerib irooniline hoiak domineerivust ja üleolevust vestluskaaslaste ees ning seda võib samahästi huumori asemel pahatahtlikkusena tõlgendada. Sellest tulenevalt ei nõustu ta ka Vlastose seisukohaga, mille kohaselt Platon kasutab dialoogides *eirôneiat* Sokratese puhul tavapärasest erinevas tähenduses. Vlastose portreering Sokratesest esitab teda kui ausat ja heatahtlikku inimest, kelle iroonitsemise eesmärgiks on inimesi harida, mitte neid eksitada ja kiusata. Nehamas vastandub sellele argumentiga, et isegi kui Sokratese soov harida võib olla heasüdamlik, siis Platoni dialooge lugedes ei kohta me ühtegi vestluspartnerit, kes oleks Sokratese elenktilise meetodi läbi uusi teadmisi saanud või selle läbi arenenud – varased dialoogid lõppevad peamiselt apoorias ning vestluskaaslased on pigem pahased või endast väljast. Sokraatilise iroonia tagajärg on vestluskaaslaste jaoks vaevu humoorikas, pigem on Sokratese iroonia suunatud dialoogi lugejate naerutamiseks.

Nehamas näeb vajadust täiendada ka Vlastose poolt esitatud rooma retoorikute iroonia termini analüüsi. Ta toob välja, et kui jälgida Cicero ja Quintillianuse *ironia* definitsioone, ei

---

²⁷ *Ibid.* (1998: 51)

ole seal eksplitsiitselt esile toodud, et iroonia taga peituv mõte tähistab täpselt vastupidist öeldule. Cicero definitsiooni kohaselt on iroonia lihtsalt midagi muud sellest mida öeldakse, mis ei tähenda ilmtingimata, et mõeldakse vastupidist öeldule.²⁸ Quintillianuse iroonia kui kõnekujundi definitsioon peegeldab Cicero definitsiooni, mõeldust vastupidise ütlemise iroonia on tema järgi iroonia kirjanduslikule troobile omane.²⁹ Siit järeldeb, et iroonia ning iroonilisus, mille Cicero ja Quintillianus Sokratesele omistasid ei eelda, et Sokrates tegelikult teadis vooruslike asjade kohta kui neist teadmistest lahti ütles, vaid selle väitega ta lihtsalt peidab oma uskumusi vestluspartnerite eest ning jätab oma mõtete lahti harutamise nende hoolde. Selles süüdistas Sokratest ka Thrasymachus kui teda *eirôn*'iks kutsus, sest Sokrates seadis tema mõtted kriitika alla, kuid kui temalt küsimusi esitati, peitis ta enda mõtteid alandlikkuse all.³⁰ Selline tegumood jätab vestluskaaslasele paratamatult mulje, et nende väiteid naeruvääristatakse ning et Sokrates tegelikult teab neile esitatud küsimustele vastuseid ning ei ütle neid teadmisi välja. Kui Sokrates kasutab irooniat oma mõtete peitmiseks, siis sellest järeldeb, et Sokratese 'iroonilised' väljaütlemised ei võimalda ka lugejal täpselt teada, mida ta öelduga mõtles. Kuna hilisema perioodi Platoni dialoogidega võrreldes ei avalda varaste dialoogide Sokrates oma teadmisi teistele, siis Nehamas pakub välja võimaluse, et varaseid dialooge kirjutades ei pruukinud ka Platon teada, milliseid teadmisi Sokrates teiste eest varjas ning püüdis sokraatilise meetodi rekonstrueerimisega tema mõttekäiku lahti harutada.³¹ Kui meile pole selge, kas ka sokraatiliste dialoogide autor ise Sokratese varjatuid mõtteid teadis, siis igasugune püüd Sokratese tegelikke teadmisi tõlgendada on spekulatiivne. Selle kaudu saab Nehamas ka Vlastose komplekse iroonia teooria ümber lükata, sest see põhineb Sokratese iroonilise hoiaku meelevaldsel tõlgendusel. Kuna Vlastos Sokratest isiklikult ei tunne, siis tema tõlgendus Sokratese peidetud tähendustest pole piisavalt pädev, et omada üldkehtivust ning seetõttu pole ka kompleksne iroonia veenev.

Nehamase sokraatilise iroonia teooria tunnistab nii Sokratese kui ka Platoni iroonilisust ning sellest tulenevalt on tema argumendid Vlastose esitatud iroonia termini ja sokraatilise iroonia analüüsi osas järgmised:

---

²⁸ Cicero *ironia* definitsioon lk. 8; Vt Nehamas (1998: 54), Vlastos (1991: 28)

²⁹ Quintillianuse definitsioon lk. 5; Vt Nehamas (1998: 55)

³⁰ Platoni „Riik“ (337a), Thrasymachuse süüdistust, vt lk 7.

³¹ Vt Nehamas (1998: 61)

- Nehamas ei tunnista Vlastose iroonia tähenduse muutumise analüüsi *eirôneia* – iroonia tähendusliku erinevuse vahel.
- Iroonia ei ole ilmtingimata heatahtlik, sest eeldab vestluskaaslaste üle domineeriva või üleoleva positsiooni võtmist. Kui iroonia pilge on suunatud vestluskaaslase poole, on see solvav.
- Sokratese *eirôneia* ei ole pedagoogiline, sest pole ühtegi dialoogi, mille lõpus Sokratese vestluskaaslased oleksid targemaks saanud. Sokratese iroonia pigem alandab vestluskaaslasi ning ajab neid närvi. St Sokrates on kiuslikult irooniline.
- Cicero ja Quintillianuse *ironia* definitsioonid ei tähista öeldust vastupidise sõnumist, vaid lihtsalt öeldust millegi muu mõtlemist. See ei välista teiste petmist, sest petta on võimalik ka informatsiooni varjates.
- Järelikult Sokrates on irooniline *eirôn*'i mõistes, sest lükkab vestluskaaslaste väiteid ümber, ilma enda hoiakut neile avaldamata.
- Nõustub Vlastose positsiooniga, mille kohaselt Sokratese iroonia on varjatud mõistatus, kuid Sokratese varjatud mõtted ei ole dialoogides esitatud ning ei pruugi teada olla ka Platonile endale.
- Sokratese tegelikud iroonilise maski taga peituvad ideed pole Nehamase arvates tähtsad, st Sokratese teadmised sõltuvad lugeja hoiakust.
- Platon kasutab sokraatilist irooniat dialoogides enda eesmärgi, ehk ühiskondlike ja poliitiliste figuuride kritiseerimise ja alandamise, saavutamiseks.
- Sokratese üleolev ja pilkav iroonia on suunatud dialoogi lugejatele mõistmiseks; vestluskaaslased on asetatud situatsioonidesse, kus nad ei ole võimelised Sokratese irooniat tajuma.
- Seetõttu sokraatiline iroonia on vaadeldav ka platoonilise irooniana.

4. Sokraatiline tingiv kõneviis

Alexander Nehamase töö ilmumisaastal ilmus ka Iakovos Vasiliou analüüs Vlastose sokraatilise iroonia teooriast, mis jõudis Nehamasega sarnasele järeldusele, et sokraatilise iroonia eesmärk on kõnetada dialoogi lugejat, mitte dialoogis esinevat vestluskaaslast. Seega Vasiliou sokraatiline iroonia on Platoni poolt kasutatud kirjanduslik troop, kuid erinevalt Nehamasest võttis ta seisukoha, et see ei implitseeri Sokratese enda iroonilisust. Vasiliou arvates kaasneb sokraatilise iroonia filosoofilise analüüsiga potentsiaalne oht tembeldada iga Sokratese väidet irooniliseks, mis ei kooskõlastu mõne konkreetse arusaamaga Sokratese filosoofiast ning seetõttu kalduvad sokraatilise iroonia teooriad sõltuma isiklikest Platoni dialoogide interpretatsioonidest.³² Vlastose kombel väidab Vasiliou, et sokraatilise iroonia kohta väiteid tehes on vajalik, et see toetuks põhjalikul iroonia määratlusel ja analüüsil, sest muidu muutub sokraatilise iroonia temaatika Sokratese filosoofiliste hoiakute subjektiivseks tõlgenduseks ning kaotab oma filosoofilise tähtsuse. Seetõttu võtab Vasiliou Vlastose iroonia analüüsi põhjaliku vaatluse alla ning demonstreerib, et dialoogides irooniliseks peetud kohad ei ole ilmtingimata iroonilised.

4.1 Sokraatiline tinglik iroonia

Vasiliou toob Sokratese iroonilisuse puhul välja asjaolu, et kui Sokratest kutsutakse irooniliseks ilma irooniat konkreetselt defineerimata, siis peamiselt mõeldakse Sokratese iroonilisuse all nii-öelda „mängu“, ehk hetki kus Sokrates justkui mängiks oma vestluskaaslastega keerutades sõnadega, rakendades eneseirooniat ja tekitades humoorikaid situatsioone. Vasiliou toob välja, et Platoni dialoogides oleks palju „mängu“ ka siis kui konkreetsed sokraatilise iroonia osad sealt välja võtta ning seetõttu Platoni dialoogide mänguline laad on peamiseks põhjuseks, miks seal nähakse irooniat.³³ Mängulisus Platoni dialoogides ei ole iseenesest vastuoluline, kuid vastuolud ja probleemid tekivad siis, kui hakata küsima kas sellel mängul on ka filosoofiline tähtsus. Sellest tulenevalt esitab Vasiliou sokraatilise iroonia analüüsi baasiks kaks eraldi uurimisvaldkonda, mis võivad dialoogide mängulistele osadele filosoofilise tähenduse anda: 1) kas Sokratese enda 'mängulisus' omab filosoofilist tähendust või 2) Platon mängib filosoofiliselt tähtsate teemadega. Järelikult nii

---

³² Vt Vasiliou (1998: 456)

³³ *Ibid.* (1998: 457)

nagu Nehamas, näeb Vasiliou sokraatilise iroonia küsimuse puhul tarvilikuks arvestada asjaoluga, et sokraatiline iroonia Platoni dialoogides võib paratamatult olla mõjutatud Platoni motiividest ning seetõttu tuleb ironilist 'mängu' uurida nii Sokratese kui ka Platoni perspektiivist. Seetõttu on sokraatilise iroonia fenomeni kahetasandiline, sest iroonia puhul tuleb arvestada kahe iroonia publikuga: Platoni lugeja ehk dialoogiväline publik ning Sokrates vestluskaaslased ehk dialoogi sisemine publik.

Vasiliou nõustub Vlastosega, kui väidab, et Sokrates ilma ironiat konkreetselt defineerimata lihtsalt ironiliseks pidada oleks pealiskaudne. Tema sõnul toimib iroonia kõige efektiivsemalt siis kui situatsioon on koomiline ning kui sellega pole plaanis teisi petta, kuid uurides Vlastose iroonia määratluse kohalolu sokraatilistes dialoogides tõdeb ta, et Quintillianuse lihtsat, vastandlikku ironiat ta Sokratese puhul dialoogides ei leia.³⁴ Vlastose poolt esitatud kolmas iroonia tüüp, mille puhul õpetaja kiidab eeskujulikku õpilast kelle läheb halvasti ning mida Vlastos seob Sokratese ironilise hoiakuga, pole Vasiliou arvates humoorikas vaid alandav ja õpilast maha tegev. Seetõttu võtab ta Nehamasele sarnase positsiooni, mille kohaselt Vlastose sokraatiline iroonia on oma olemuselt pigem pahatahtlik kiusav *eirôneia* kui heatahtlik pilkav iroonia. Vasiliou seob Vlastose kompleksse Sokratese teadmistest lahti ütlemisega ning väidab, et Vlastos võtab kompleksse ironiaga tugeva hoiaku, mille kohaselt Sokrates eristas elenktilisi ja kindlaid teadmisi ning ütles vaid elenktilistest teadmistest lahti. Selle seisukoha nõrkuseks on aga selle tõlgenduslik alus, sest kui lugeja ei erista neid teadmisi, siis dialoogides esinev iroonia ei oleks ka kompleksne ega pedagoogiline, läbi mille Vlastose sokraatilise iroonia teooria kukuks kergelt koost. Seetõttu tuleb sokraatilise iroonia küsimuse puhul võtta iroonia termin lähema vaatluse alla, kuid selle analüüsi puhul tuleks hoiduda iroonia sidumist Sokratese hoiakutega, sest see seab sokraatilisele ironiale subjektiivse tõlgendusliku aluse ning ei paku sokraatilise iroonia fenomenile piisavalt adekvaatset seletust.

Vasiliou täiendab Vlastose iroonia termini analüüsi tuues esile fakti, et ironiale on omane konflikt ning selleks, et ironiast aru saada peab vestluses osalejatele teada olema iroonia kontekst ning konfliktis oleva kahe aspekti võrdlus, mis iroonia varjatud tähenduse esile toob.³⁵ Kuna iroonia on konflikt kahe vastandliku mõtte vahel, siis iroonia mõistmiseks on vajalik, et vestluskaaslane teeks otsustuse iroonia taga peituva tõe kohta. Näiteks kui keegi on

---

³⁴ Vt Vlastos (1991: 21–22); Vt Vasiliou (1998: 459)

³⁵ Vt. Vasiliou (1998: 461–462)

halva ilma suhtes irooniline, öeldes, et see on hämmastav, siis vestluskaaslane mõistab öeldu iroonilisust vaid siis, kui ta on teadlik kontekstist, et ilm on halb ning kõneleja tegelikult ei mõtle, et kohutav ilm on hämmastav. Kui vestluskaaslasel aga puudub see kontekst ning ta ei mõista, et öeldu on konfliktis mõelduga, siis tal pole ka meetmeid, millega irooniat tajuda ning ta võtab iroonilist remarki tõepähe. Isegi kui me Vlastose kombel eeldaksime, et Sokrates on dialoogides enda ja teiste teadmiste suhtes irooniline, siis Sokratese vestluskaaslased ei paista iroonia konflikti tajuvat ning seetõttu on Sokratese iroonia peamiselt suunatud dialoogi lugejale, kes tajub seal konflikti. Kui Euthyphron väidab, et tal on väga põhjalikud teadmised vagade ja riivatute asjade osas, siis Sokrates kiidab teda taevani ja palub tal end nendes asjades õpetada.³⁶ Kui eeldada, et Sokratese kiitus on irooniline ning ta tegelikult ei usu, et Euthyphron omab teadmisi nende asjade kohta, siis Euthyphronist läheb see tähenduslik konflikt täiesti mööda ning ta läheb Sokratese võlts-kiitusega silmapilkselt kaasa. Kui lugeja tajub selles väites aga konflikti, siis ta tõlgendab seda kiitust irooniana. Seetõttu jõuab Vasiliou Nehamasega sarnasele järeldusele, et sokraatiline iroonia on suunatud pigem dialoogi lugejatele kui vestluskaaslastele endile, kuid Vasiliou arvates ei eelda see Sokratese enda iroonilisust.

Vasiliou sokraatilise iroonia teooria põhieesmärgiks on demonstreerida, et Platoni dialoogides välja toodud iroonilised seigad ei ole tema iroonia määratluse kohaselt iroonilised, vaid mängivad tingiva kõneviisiga. Eesti keele käsiraamatu kohaselt väljendab tingiv kõneviis kõneleja poolt mingi tegevuse ebareaalset pidamist näitega „(Kui) oleks tädil rattad all, (siis) oleks auto“.³⁷ Vasiliou kutsub sokraatilist irooniat tingivaks ironiaks, sest tema sõnul on Sokratese irooniliseks peetud laused esitatud tingivas kõneviisis ning seetõttu ei tekita irooniale omast tähenduslikku konflikti.³⁸ Sokratese „ironiliste“ tinglike lausete antetsedent (tingimus) on tihti vestluskaaslastele kas eksplitsiitne või kontekstist olenevalt implitsiitne, kuid mitte konfliktne. Seetõttu kutsub Vasiliou sokraatilist irooniat tinglikuks ironias ning väidab, et Sokratese tingivas kõneviisis esitatud lausete iroonilisena paistev aspekt tuleneb sellest, et kui Sokratese poolt esitatud antetsedent oleks tõene, siis Sokrates tõesti ka usuks esitatud tingimuse konsekventsi, kuid kogenud Platoni lugejad teavad, et vestluskaaslased ei suuda Sokratese poolt esitatud tingimusi täita ning näevad neid

---

³⁶ Vt „Euthyphron“ (5a –c2) – *Platon: Teosed I* (2003: 395)

³⁷ <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?id=198> (19.04.2015)

³⁸ Vt Vasiliou (1998: 462–463)

lauseid iroonilise kiusuna. Näiteks, „Euthyphroni“ alguses esitab Sokrates Euthyphronile järgneva tingimuse: „Tule ja püüa mulle nende asjade kohta selgesti ära näidata, kuidas kõik jumalad kindlasti peavad sellist tegu õigeks, ning *kui sa mulle selle küllaldaselt ära näitad, ei väsi ma sind kunagi tarkuse pärast kiitmast.*“ (kursiiv minupoolne)³⁹ Lugeja, kes on Platoni dialooge lugedes Sokratese uskumustega tuttav ning peab seda seika irooniliseks, teab selgelt, et Sokrates ei pea selle lause antetsedenti usutavaks ning seetõttu spekulatsioonid ta, et ka lause konsekvents on väär. Sokratese tinglik lause ise aga ei peida iroonia kombel tõde, sest tõesti, kui Euthyphron suudaks Sokratesele demonstreerida, et ta teab palju vagaduse ja riivatuse kohta, siis Sokrates tõesti kiidaks teda taevani. Kuna Euthyphron on oma oskustes kindel, siis ta püüabki Sokratesele oma teadmisi tõestada ning Sokrates esialgu tõesti kiidab teda. Kuna tingiv kõneviis ei sisalda otseselt konflikti, siis Sokratese irooniliseks peetavad seigad pole ka oma olemuselt iroonilised. Igasugune iroonia nägemine on sel juhul lugeja poolt dialoogi sisestatud. Vasiliou tinglik iroonia sarnaneb Vlastose kompleksele irooniale selle poolest, et ta sisaldab endas kahte võimalikku tähendust ning utsitab Sokratese vestluskaaslasi end tõestama või mõistatama selle üle, mida Sokrates nende eest varjab, kuid need iroonia määratlused erinevad selle poolest, et kompleksne iroonia on irooniline ühe lause raames, tinglik iroonia on irooniline aga terve dialoogi struktuuri raames. Kuna tingliku iroonia puhul puudub lausesisene konflikt, siis sokraatiline iroonia on pigem kaudne kui otsene iroonia.

Tinglikku irooniat praktiseerides jäävad Sokratese päris mõtted implitsiitseks, sest kui ta dialoogides kiidab oma vestluspartnereid, jääb tema tegelik arvamus vooruslikest asjadest tihti peale märkamatuks. Kui Vlastos üritas komplekse iroonia läbi tõestada, et Platoni dialoogides esindati Sokratest kui heatahtlikku *eirôn*'it, siis Vasiliou tingiv iroonia toetab positsiooni, mille kohaselt Sokratese motiiv on aus, aga tema tingiva kõneviisi tulemus on vestluspartnerite suhtes kiuslik. Kuna Sokratese tinglik iroonia hõlmab endasse kogu dialoogi elenktulist struktuuri arvab Nehamas, et see iroonia on Platoni poolt teadlikult kasutatud kirjanduslik kõnekujund. Ta väidab, et Platon kirjutas dialoogid ikkagi selleks, et neid loetaks ning seetõttu peab sokraatilise iroonia fenomeni osas arvestama ka Platoni motiividega.⁴⁰ Sokraatilisel iroonial on kaks publikut, vestluskaaslane ja lugeja, ning seetõttu peab uurima kelle poole Sokratese iroonia õieti suunatud on. Kuna eelnevalt sai näidatud, et vestluskaaslased ei taju Sokratest otseselt iroonilisena, siis tuleb uurida, kas dialoogid üldse

---

³⁹ Vt „Euthyphron“ (9a1–b3) – *Platon: Teosed I* (2003: 402)

⁴⁰ Vt Vasiliou (1998: 464)

on iroonilised. Vlastose iroonia nõuab Sokratese vestluskaaslastelt, et nad saaksid Sokratese kompleksest irooniast aru ning et nad saaksid sellest haritud. Seda on aga dialoogi tegelastelt palju küsida, sest nagu Nehamase iroonia analüüsi puhul näha oli, sattusid Sokratese vestluskaaslased temaga vestlemise tulemusena oma teadmiste osas pigem suuremasse segadusse. Vasiliou põhiline kriitika Vlastosele seisneb asjaolus, et Vlastos kui dialoogi lugeja tõlgendas dialoogi irooniliselt, kuid seetõttu seadis ta ka dialoogis osalejatele tingimuseks, et nad oleksid Sokratese uskumustest sama teadlikud kui dialoogi lugejad. Seetõttu pole Vlastose kompleksne iroonia ka adekvaatne sokraatiline iroonia teooria, sest nõuab vestluskaaslastelt liiga palju ning ei erista dialoogis esineva iroonia kahedimensioonilisust. Kui dialoogi tegelased otseselt mõistaksid, et nende peal praktiseeritakse irooniat ja seeläbi neid naeruvääristatakse, siis nad ei võtaks Sokratese dialoogidest osa ning dialoog ei saaks toimida. Seetõttu on dialoogis tingliku iroonia üles seadmine ning vestluskaaslaste iroonilisuse mitte-tajumine Platoni dialoogide struktuurseks alustalaks. Kui Sokrates ei esitaks vestluskaaslasele võimalust enda teadmisi tõestada, ei saaks ta oma elenktilist meetodit praktiseerida. Seega tinglik kõneviis on Platoni poolt kasutatud kirjanduslik kõnekujund, mis on dialoogis osalejatele piisavalt veenev, et Sokratese elenktilise risküsitlusega kaasa minna. Kuna dialoogid lõppevad apoorias, siis tulemuseks ongi vestluskaaslaste enese humoorikas naeruvääristamine, mille tõttu lugejad tõlgendavad Sokratest iroonilisena. Seetõttu ei pruugi dialoogide iroonilisus olla tingitud Sokratese iseloomust, vaid on pigem Platoni poolt kasutatud kirjanduslik kõnekujund millega lugejaid mõjutada.

4.2. Pöördiroonia

Tingliku iroonia teooria on piisavalt pädev, et selgitada Sokratese iroonilisust Sokratese elenktilistes dialoogides, kuid „Sokratese apoloogia“ kohta, mis pole oma olemuselt elenktiline dialoog, see iroonia käsitus ei kehti, kuid ka seal peetakse Sokratest irooniliseks. Paistab, et seda heideti ka Vasiliou teooriale ette ning sellest tulenevalt esitas ta neli aastat hiljem essee, milles käsitleb Apoloogias esinevat irooniat tinglikule irooniale vastandlikku pöördiroonianana. Tingliku iroonia puhul ei ütle Sokrates otseselt välja, et vestluskaaslane ei tea vooruslikest asjadest midagi ning seetõttu varjab oma enda uskumusi ja proovib elenktilise meetodiga oma vestluskaaslaste tarkuste vettpidavust. Kuna vestluskaaslane ei tõlgenda seda iroonilisena, siis tinglik iroonia on pigem osa *elenchus*'e ja seeläbi ka dialoogi struktuurist.

„Sokratese apoloogias“ ei praktiseeri Sokrates elenktulist meetodit ega esita tingivas kõneviisis iroonilisi üleskutseid, kuid ometi peetakse ka seal esinevat Sokratese kaitsekõne irooniliseks. Vasiliou kutsub sokraatilise iroonia fenomeni esinemist Apoloogia kaitsekõnes pöördirooniaks, mis on oma loomuselt täpselt vastupidine tingliku iroonia teooriale: Sokrates ütleb otse välja selle mida ta usub, kuid mida kuulajaskond paratamatult mõistab iroonilisena.⁴¹

Vasiliou spekulereib, et Sokrates tõenäoliselt teab, et on oma viimset kaitsekõne esitamas ning et tema elenktilistes vestlustes varjatuks jäetud uskumused on tema kohtusse mõistmise põhjuseks ning sellest tulenevalt avaldab ta enda eelnevalt peidetud mõtted ja uskumused. Kuna Sokratese ausus pilkab aga otseselt tema kaaskodanikke, mõistetakse just tema kaitsekõne iroonilisena. Erinevalt tinglikust irooniast on pöördiroonia suunatud dialoogi sisemise raamistiku poole ning kõnetab sealseid kaasosalejaid, mitte lugejaid. See, mis sokraatilistes dialoogides tinglikes lausetes implitsiitseks jääb, esitatakse Apoloogias eksplitsiitselt ning lugejale tõlgendamiseks mõeldud iroonia, mis varem vestluskaaslastest mööda läks, saab nüüd vestluskaaslaste poolt tõlgendatud iroonilisena. Sokratese Apoloogias esitatud uskumused annavad ühtlasi ka lugejatele meetmed, millega teistes sokraatilistes dialoogides implitsiitseks jäävaid hoiakuid mõista ning mille tõttu nad dialooge iroonilises võtmes loevad. Peamine näide pöördirooniast Apoloogias on seotud Sokratese filosoofilise uskumusega, mida Vasiliou kutsub vooruste ülimuslikkuse printsiibiks, mille kohaselt inimene peab alati vooruslikult toimima ning vooruse poole püüdlemine on kõige tähtsam elu aspekt.⁴² Sokrates ei ole irooniline, sest ta väited on selle printsiibiga kooskõlas, kuid ta manitseb sellega vandekohust, mistõttu nad mõistavad seda kiusliku iroonitsemisena. Sokrates väidab, et tema apoloogia on esitatud linna, mitte ta enda kaitseks⁴³, kuid ta alavääristab sellega enda asemel tervet linna. Pöördiroonia iroonilisus seisneb selles, et kui Sokrates peidab oma mõtteid, lähevad inimesed tema võlts-kiitusega kaasa, kui ta aga tõtt räägib, peetakse teda irooniliseks. Järelikult, kui tingiv kõneviis on osa *elenchus*'est ning otsese iroonia asemel on kaudselt mõeldud dialoogi lugejatele, siis Apoloogias esinev pöördiroonia on suunatud otse vestluskaaslastele ning peegeldab rohkem Sokratese, mitte Platoni motiive. Kui Sokrates esitab oma kaitsekõnes printsiibi mille järgi ta elab ning

---

⁴¹ Vt Vasiliou (2002: 223–227)

⁴² Vt „Sokratese apoloogia“ (28b5–9) – *Platon: Teosed I* (2003: 24); Vasiliou (2002: 225)

⁴³ Apoloogia (30c8–9); *Teosed I* (2003: 28)

põhjendab sellega oma teguviise, saab Sokrates enne võimalikku surmaotsust kasutada viimast võimalust inimesi oma uskumustes harida. Seetõttu peab Vasiliou Apoloogias esineva sokraatilise iroonia eesmärki pedagoogiliseks. Irooniline paistab see ausus aga seetõttu, et Sokrates 'mängib' oma publikuga kaitsekõne esitades ning Sokrates tegelikult pole ka pöördiroonia puhul irooniline. Seega Platoni dialoogides võib kohata mitmeid iroonilisena tõlgendatavaid seiku, kuid otseselt dialoogides lihtsat irooniat ei esine.

Seega esindab Vasiliou kolmandat minu poolt esitatud sokraatilise iroonia positsiooni, mille kohaselt sokraatiline iroonia on Platoni poolt kasutatud iroonia, kuid Sokrates ise ei ole irooniline, millest tulenevalt on Vasiliou argumendid järgmised:

- Nõustub Vlastose *eirōneia* tähendusliku muutusega mille kohaselt iroonia on tähendust varjav humoorikas pilge, mille eesmärgiks pole vestluskaaslaste petmine.
- Nõustub Nehamasega, et Sokratese iroonia on pigem kiuslik kui humoorikas ning seetõttu *eirōneia* pahatahtlik tõlgendus on Sokratese puhul õigustatud.
- Vasiliou ei tunnista Quintillianuse ja Cicero lihtsa *ironia* kohalolu sokraatilistes dialoogides.
- Seetõttu Sokrates praktiseerib pigem *eirōneia*'t kui irooniat ning pole dialoogides irooniline.
- Irooniale on omane konflikt kahe aspekti vahel – üks selge, teine varjatud – mille vahelise tõe osas peab vestluskaaslane otsuse tegema.
- Tingiv kõneviis ei ole Sokratese vestluspartneritele irooniline, sest nad ei taju selles irooniale omast konflikti. Tingivas kõneviisis peituv konflikt saab esile tulla vaid lugeja tõlgenduse läbi.
- Järelikult nõustub Nehamasega, et sokraatiline iroonia on pigem Platoni kirjanduslik troop ning on suunatud lugeja, mitte vestluskaaslase poole.
- Platoni kasutatud tinglik iroonia on osa elenktiliste dialoogide struktuurist.
- Mitte-elenktilistes dialoogides esineb pöördiroonia fenomen, ehk Sokrates räägib vestluskaaslastele tõtt, kuid nad näevad selles varjatud konflikti ja peavad seda irooniliseks.
- Nõustub Vlastosega, et Sokraatilise iroonia fenomen on pedagoogilise eesmärgiga ning on suunatud kas lugejate või vestluskaaslaste harimiseks Sokratese uskumuste puhul.

5. Iroonia puudumine Platoni dialoogidest

Kui eelnevalt on see töö käsitlenud sokraatilise iroonia teooriaid, mis peavad Sokratest ja/või Platoni dialooge irooniliseks, siis Melissa Lane'i sokraatilise iroonia analüüs esitab Vlastose ja Nehamase sokraatilise iroonia teooriatele vastuargumendi, mille kohaselt iroonia peitub lugeja silmades ning Sokratest ja Platonit saab dialoogide puhul õigustatult ka mitte-ironilisena tõlgendada. Seetõttu on Lane'i töö eesmärgiks näidata, et kõikvõimalikele iroonia esinemisi Platoni dialoogides on võimalik mitte-ironilisena lugeda. Lane'i seisukoht esindab seega viimast sokraatilise iroonia küsimuse aspekti, mille kohaselt ei Sokrates ega Platon ole iroonilised. Lane'i positsioon on aga mingil määral põhjapanevam kui teised sokraatilise iroonia osas võetavad seisukohad, sest kui adekvaatselt ära tõestada, et Platoni dialoogides pole üldse irooniat, kukutaks see kõik teised sokraatilise iroonia osas võetavad hoiakud. Sel puhul tekibki küsimus, kas sokraatilise iroonia filosoofiline uurimine on põhjendatud?

5.1 Sokraatilise iroonia mitte-ironilisus

Melissa Lane tunnistab sokraatilise iroonia filosoofilise probleemi seotust „Sokratese apoloogias“ esitatud teadmistest lahtiütlemisega ning tõdeb, et Sokratese teadmistest lahtiütlemist peeti ka mõnede tema kaasaegsete poolt irooniliseks, kuid kui uurida Sokratese karakterit Aristophanese „Pilvedes“ või Xenophoni töödes, siis sealne Sokrates pole irooniline. Vlastos leidis Xenophoni tekstides Sokratesega seotud iroonilisi seiku, kuid Lane'i arvates pole iroonilisus Xenophoni Sokratesele keskseks loomuomaduseks.⁴⁴ See hoiakuline mitmekesisus tõestab, et Sokrates ei pruukinud olla nii irooniline, kui Platon teda kajastas. Lane usub, et Sokratese iroonilisena nägemise traditsioon pärineb Aristotelese Sokratese tõlgendusest. „Nikomachose eetikas“ kirjeldab Aristoteles *eirônes*'eid kui ennast-alavääristavaid inimesi, kes teevad seda selleks, et nende karakter tunduks atraktiivsem ning vähem pomposne ning toob *eirôn*'i näiteks Sokratese.⁴⁵ Cicero tõlkis just Aristotelese termini *ironia*'ks ning sealt sai tõenäoliselt alguse *eirôneia* tähenduse muutus ironiaks. Seega erinevalt Nehamasesest toetab Lane Vlastose *eirôneia* tähenduse muutumise analüüsi

---

⁴⁴ Vt Lane (2010: 239) ja Vlastos (1991: 31)

⁴⁵ „Nikomachose eetika“ (4.7 1127b23–26), vt Lane (2010: 240)

ning tõdeb, et tänapäevane iroonia mõiste põhineb Sokratese karakteril, kuid see võib olla ka väärtõlgendus ning Sokrates ei pruugi tingimata irooniline olla.

Lane toob sokraatilise iroonia puhul välja kaks peamist küsimuseasetust: miks on Sokrates irooniline ning kes on võimeline Sokratese irooniast aru saama? Nende küsimuste põhjal esitab ta kaks erinevat seisukohta sokraatilise iroonia osas: seisukoht, mis peab Sokrates üdini irooniliseks ja seisukoht, mis näeb vajadust eristada teatud dialoogi osi, kus Sokrates on irooniline osadest, kus ta pole irooniline. Lane argumenteerib, et mõlemad sokraatilise iroonia tõlgendused on probleemsed ning esitab nendele alternatiiviks enda kolmanda positsiooni, mille kohaselt Sokrates pole irooniline. Esimene seisukoht baseerub tema sõnul Cicero „De Oratore“ tekstil, milles sokraatilise iroonia eesmärgiks on esitatud tõsine mäng, mis paneb vestluskaaslase mõtlema ning kõrvalseisjad naerma.⁴⁶ Selle positsiooni kohaselt jaotub Sokratese publik kaheks – need kellele iroonia jõuab kohale ning need kellele mitte. Seda positsiooni pooldavad filosoofid peavad Sokraatilisest irooniast dialektiliseks ja pedagoogiliseks taktikaks, mille kaudu vestluskaaslane jõuab arusaamani, et nad ei tea vooruslike asjade kohta midagi. Sellest tulenevalt kehtib arusaam, mille kohaselt sokraatiline iroonia taga peituvad filosoofilised ideed, mis on mõeldud aru saamiseks vaid neile vähestele, kes filosoofiliselt kaasa mõtlevad ning varjamiseks teisitimõtlejate eest. Seda hoiakut esindab tema sõnul Vlastose sokraatilise iroonia analüüs. Teine seisukoht, mida esindab Lane'i arvates Nehamas, vastandub esimesele seisukohale, esitades vastuargumentiks, et sokraatiline iroonia oli poolikult välja arendatud ning ei avardanud tegelikult vestluskaaslaste teadmisi, vaid viis nad segadusse. Selle hoiaku esindajate järgi on sokraatiline iroonia pedagoogiliselt steriilne, sest Sokrates ei esinda konkreetseid uskumusi ning vestluspartnerite harimise asemel teeb Sokrates oma käitumisega neile ülekohut. Lane'i arvates ei saa kumbagi positsiooni tõsiselt võtta, sest iroonia kohalolu dialoogides on pea võimatu tõestada.⁴⁷ Iroonia on nähtus, mis teksti puhul sõltub lugeja kogemustel põhineval teksti subjektiivsel tõlgendusel. Kuna Platoni tekstides ei ole kasutatud jutumärke ega küsi või hüüumärke, millega tänapäeval irooniast tekstis esile tuuakse, siis Sokratese iroonilisus dialoogides jääb puhtalt interpretatsiooni valda. Iroonia tõlgenduslikust aspektist tulenevalt peaks olema võimalik esitada Sokrates ka täiesti mitte-iroonilisena. Sellest tulenevalt püüabki Lane esitada vastuargumente kõikvõimalikele Platoni dialoogide iroonilistele seikadele.

---

⁴⁶ Cicero „De Oratore“ (2.269–270); Vt Lane (2010: 243)

⁴⁷ Vt Lane (2010: 245)

Esimesena võtab Lane ette Sokratese irooniliseks peetud enese-alavääristamise, mis tuleneb eelpool esitatud Aristotelese *eirôneia* tõlgendusest. See tõlgendus eeldab, et Sokrates on irooniline, kui alahindab enda teadmisi ja kiidab teiste omi. Lane'i vastuargument sellele hoiakule väidab, et teiste inimeste kiitmine ei eelda otseselt enese alavääristamist ning isegi kui Sokratese emotsionaalseid liialdusi on kerge näha humoorikana, siis neid võib sama adekvaatselt ka huumori-vabalt tõlgendada.⁴⁸ Ilma vestlustest osa võtmata puuduvad meil meetmed, millega kinnitada vestluse emotsionaalsust ning on täiesti võimalik, et Sokratese vestluskaaslaste enesekindlus lööbki teda pahviks. „Sokratese apoloogias“ esitatud teadmistest lahti ütlemine⁴⁹, mida Sokrates korrutab ka teistes dialoogides on üks peamisi seiku, mida peetakse irooniliseks, mille tõttu on käibele läinud Sokratese väidetav ütlus, et ta teab, et ei tea midagi. Sokrates ei maini seda Apoloogias aga kordagi ning põhjendab oma tarkusest lahti ütlemist täiesti iroonia-vabalt. Seetõttu paistab teadmistest lahti ütlemise iroonilisena nägemine olevat dialoogide pealiskaudne tõlgendus ning ei kinnita Sokratese karakteri iroonilisust.

Teine iroonilisuse aspekt, mida Lane kritiseerib on Vana-Kreeka *eirôneia* tänapäeva ironiaks tõlkimine. Ta võtab aluseks Vlastose ironia termini analüüsi, mille kohaselt *eirôneia* semantiline väli erineb tänapäeva ironiast.⁵⁰ Üheks Sokratese irooniliseks pidamise algatajatest võib olla Platoni tõlkijate poolne hooletus *eirôneia* ironiaks tõlkimisega. Selles on ka süüdi „Pidusöögi“ eestikeelne tõlge, kus tõlkija toob kommentaarina eksplitsiitselt välja Sokratese iroonilisuse.⁵¹ Vlastose ironia analüüs aga tõestab, et *eirôneia* tähistab pigem silmakirjalikkust, teesklemist ja petmist, mitte humoorikat pilget ning seetõttu Sokratese *eirôn*'likkust ei ole mõistlik otse iroonilisuseks tõlkida. Järelikult ka Sokratese seostamist *eirôneia* terminga ei tee Sokratest otseselt irooniliseks ning ka seda on mõistlikum mitte-iroonilisena tõlgendada.

Kolmandana võtab Lane ette Sokratese vestluskaaslaste kiitmise irooniliseks pidamise ning näitab, et ka see pole irooniline. Kui Sokrates kiidab oma vestluskaaslasi liig-enesekindlate väidete eest, siis lugeja, kes tõlgendab Sokratese vestluspartnereid teadmatutena tõlgendab ka Sokratest iroonilisena, kui too kiidab nende voorustele pakutud

---

⁴⁸ *Ibid.* (2010: 246–247)

⁴⁹ Vt „Sokratese apoloogia“ (20d5–e3) – *Platon: Teosed I* (2003: 13)

⁵⁰ Vt Lane (2010: 247–249), toetub Vlastose eespool esitatud *eirôneia* analüüsil: vt Vlastos (1991: 21–31)

⁵¹ Vt Kurismaa (2003: 242;8)

definitioone. See võib tuleneda ka asjaolust, et Sokratese kaaskodanikud peavad Sokratest üleolevaks ja alandavaks, mille tõttu igasugune kiitus nende suunas ei saaks siiras olla. Lane'i vastuargument sellele seisukohale põhineb filoloog Eleanor Dickey 1996. aasta Vana-Kreeka kõnepidamise analüüsil, mille järgi kiitushüüatused nagu „oo imeline,“ „mu suurepärane,“ jne, olid Vana-Kreeka retoorikas esinevad viisakus- ja sõprusterminid.⁵² Kui tänapäevasele lugejale paistab taoline kiitus humoorikas või irooniline, siis tol ajal oli see sõprade seas tavaks. Taolised viisakushüüatused Platoni dialoogides demonstreerivad kõneleja dominantsust vestluse üle ning selleks, et dialoog toimiks, on vajalik, et kõnelejad kordamööda demonstreeriks oma osavõttu dialoogist kiitushüüatustega. Kiitus näitab, et kõneleja on endiselt vestluskaaslase jutuga kursis täpselt nagu tänapäeval demonstreeritakse kõnelusest osavõttu vestluspartneri väidete järel noogutamise või nõustumisega. Selle puhul esineb aga küsimus, kas sõprusviisakusest tulenev kiitus läheb viisakuse alla ka siis, kui Sokrates vestleb sofistidega, kes ilmselgelt ei ole tema sõbrad? Lane toob välja, et Sokrates kipub kõige bravuurikamalt kiitma neid vestluskaaslaseid, kes on oma teadmistes kõige enesekindlamad ning teevad nende teadmiste suhtes kõige suursugusemaid väiteid. Kui Sokrates kiidab uhket sofisti Hippiast, väites, et ta on „tõeliselt elukogenud ja tark,“ siis lugeja, kes on tuttav Sokratese hoiakuga sofistide tarkuse suhtes, tõlgendab seda kiitust üdini irooniliseks.⁵³ Kuigi seda seika on kerge lugeda humoorikas toonis järeldeb ta Dickey uurimusest, et Sokrates kiidab neid vestluskaaslasi kõige uljamalt just seetõttu, et nad on ühiskonnas austatud isikud, kelle puhul aukartlik käitumine on loomulik. Kuna Hippias tundub olevat uhkeldav isik, siis kui Sokrates otseselt tauniks tema väiteid, siis Hippias solvuks ning tõenäoliselt ei võtaks dialoogist niivõrd innukalt osa. Kui Sokratese suhtumine on aga viisakas ning auväärset kiidab Hippiase arvamust, siis ta tajub, et nende käes on domineerivus vestluse üle. Järelikult pole Sokratese vestluskaaslaste kiitus ilmingimata irooniline, vaid võib olla ka elementaarne viisakus.

Kuna Sokratese-poolne sofistide kiitmine paistab pigem irooniline, kui mitte-irooniline, siis Lane pakub välja, et Sokratese irooniliseks paistev kiitus on retooriline taktika. Lane lähtub siinpuhul Vlastose seisukohast, mille kohaselt Sokratese irooniliste seikade tagamõte on pedagoogiline. See dialoogide hariv aspekt võib olla suunatud kas vestluskaaslastele

---

⁵² Dickey uurimuse leiab teosest „Greek Forms of Address: From Herodotus to Lucian“ Oxford 1996; vt Lane (2010: 250)

⁵³ „Suurem Hippias“ (281b5-c3), vt Lane 2010: 238)

Sokratese poolt, nagu arvab Vlastos, või lugejale Platoni poolt, nagu arvab Nehamas. Lane pakub välja aga kolmanda alternatiivi sokraatilise iroonia fenomeni pedagoogilisusele ning väidab, et kiitus ise võib pedagoogilist eesmärki täita. Sellest tulenevalt oleks Sokratese kiituse eesmärk retooriline, mitte irooniline ning *eirōneia*'t saaks vaadelda pedagoogilis-retoorilise kiituse läbi.⁵⁴ Lähtudes Dickey analüüsist toob ta esile asjaolu, et Vana-Kreeka retoorikas on domineeriv ja domineeritav osapool. See, kes dialoogi alustab, domineerib vestlust ning tema kätes on küsimuste esitamine ja vestluse üleval hoidmine. Vana-Kreeka vestlustraditsioon järgib rangeid dialektikareegleid, mis annavad vestlust domineerivale osapoolle vastutuse vestluse kulgemise üle. Kuna Sokrates on dialoogides peamiselt risküsitaja rollis, siis ta peab vaeva nägema vestluskaaslase vestluses hoidmisega ning teab, et vestluskaaslane peab vestluses osaledes esindama oma teadmisi ja seeläbi riskima oma uhkusega. Kui Sokrates vestleb sõpradega, sätestab ta sõbraliku arutluse keskkonna, paludes vestluskaaslasel oma argumenteerimisoskust demonstreerida. See on ka põhjuseks, miks Sokratese vestluskaaslased ei saa tema kiituse peale pahaseks, sest see mõjub julgustavalt. Kui tegemist pole aga sõbraga, tuleb vestluskaaslase uhkust üleval hoida. Inimesed, kes paistavad solvuvat ning kutsuvad Sokratest *eirōn*'iks nagu näiteks Thrasymachus⁵⁵, kehtestavad sellega oma domineerivust vestluse üle. Need vestluskaaslased üritavad enda uhkust üleval hoida, püüdes samal ajal Sokratese mainet alandada ning utsitada teda oma varjatud arvamusi esitada. See aga pole otseselt Sokratese iroonitsejaks kutsumine. Seetõttu võib Sokratese kiitust täiesti retoorilises võtmes tõlgendada ning ka see pole tingimata irooniline.

Järelikult, olles vaatluse alla võtnud kõikvõimalikud iroonilisusele viitavad kohad Platoni dialoogides näitab Melissa Lane, et iga sokraatilise iroonia aspekti on võimalik tõlgendada ka irooniata ning seetõttu on Sokratese iroonilisus küsitav. Sellest ajendatuna tuleb arvestada, et isegi kui Platoni dialoogides esineb humoorikaid või iroonilisi seiku, ei ole need dialoogid ilmtingimata iroonilised. Seetõttu esindab Lane kõigile eelnevaile filosoofidele vastanduvat positsiooni, mille kohaselt sokraatilistes dialoogides irooniat üldse ei esine, millest tulenevad järgnevad argumendid:

- Tekstisisene iroonia sõltub lugeja tõlgendusest ning ilma konkreetse autoripoolse märkuse või vahenditeta ei ole võimalik tekstis iroonia esinemist tõestada.

---

⁵⁴ Vt. Lane (2010: 253–254)

⁵⁵ „Riik“ (337a), süüdistus ja analüüs esitatud lk 7 ja Vlastos (1991: 24)

- Järelikult nii Vlastose, Nehamase kui ka Vasiliou teooriad, mis peavad mingeid Platoni dialoogide aspekte irooniliseks toetuvad tõlgenduslikul hoiakul, mida pole võimalik tõestada.
- Sokratese iroonilisena nägemine pärineb Cicero ja Quintillianuse *eirōneia* väärtõlgendusel. Sokrates *eirôn'*ina pole irooniline, vaid petlik silmakirjatseja
- Sokrates pole irooniline kui ta teadmistest lahti ütleb ning on teiste tarkustest pahviks löödud. Ta võib nende väidetega ka täiesti aus olla.
- Sokratese-poolne sõprade probleemsete ideede kiitmine dialoogides pole irooniline, vaid järgib elementaarseid Vana-Kreeka viisakusreegleid.
- Sokratese-poolne sofistide ja mitte-austatud inimeste kiitmine dialoogides pole ka irooniline, sest täidab retoorilist eesmärki dialoogi käimas hoidmiseks.
- Järelikult Sokrates pole otseselt irooniline, sest tema kõne dialoogis ei viita otseselt irooniale ning sõltub pigem tõlgendusest.
- Kuna Sokratese elenktiline risküsitlusmeetod pole irooniline, siis pole ka elenktiliste dialoogide struktuur irooniline ning seetõttu pole Sokrates kaudselt ka läbi Platoni kirjutamisviisi irooniline.
- Järelikult ei Sokrates ega Platoni dialoogid pole iroonilised ning sokraatilise iroonia teooriate filosoofiline alus on nõrk.

6. Kas sokraatilise iroonia küsimus on ennast ammendanud?

Olen põhjalikult demonstreerinud nelja peamist viimase 25 aasta jooksul esitatud sokraatilise iroonia teooriat ja analüüsi ning paistab, et Sokratese iroonilisuse puhul on läbi proovitud kõikvõimalikud erinevad hoiakud, kuid konkreetsele üksmeelele pole selle osas veel endiselt jõutud. Paistab, et kõige tugevamad argumendid sokraatilise iroonia osas on Melissa Lane'il, kes seab kogu sokraatilise iroonia küsimuse kahtluse alla. Kui pooldada Lane'i seisukohta, mille kohaselt me ei saa Platoni dialoogides esinevat sokraatilist irooniat tõestada, siis sokraatilise iroonia fenomeni üle filosoferimine kaotaks igasuguse tõsiseltvõetavuse. Nagu Vasiliou oma töös välja tõi, kipub sokraatiline iroonia muutuvat kasulikuks tõlgenduslikuks meetodiks, mille taha on võimalik meelevaldselt ja mugavalt peita kõik Sokratese filosoofia puhul esinevad arusaamatused. Niipea kui mõni Sokratese filosoofia tõlgendus ei klapi kokku mõne tekstijupiga, tasub vaid öelda, et tegemist on irooniaga. Seega tekib küsimus, kas sokraatilise iroonia fenomeni üle filosoferimine on ennast ammendanud, või saab veel Sokratese iroonilisuse kohta midagi filosoofiliselt tähenduslikku väita? Kuigi ma toetan Lane'i positsiooni, mille kohaselt iroonia peitub vaataja silmades, siis ma ei usu, et Lane'i teooria on piisavalt vigadest vaba, et sokraatilise iroonia uurimisele punkt peale panna. Seega esitan enda sokraatilise iroonia fenomeni analüüsi, mille kohaselt tõestan, et Lane'i teooria lükkab küll ümber Vlastose ja Nehamase teooriad, kuid Vasiliou teooria kohta tema kriitika niivõrd hästi ei kehti. Sellest tulenevalt täiendan Lane'i esitatud sokraatilise iroonia osas võetavaid positsioone ning näitan, et kui Sokratese iroonilisuse üle filosoferimine ei too adekvaatseid tulemusi, siis sokraatilise iroonia fenomeni saab endiselt uurida Platoni-poolse kirjandusliku iroonilisuse kaudu.

6.1 Sokraatilise iroonia fenomeni käsitluste analüüs

Olen selle töö jooksul käsitlenud mitmeid seisukohti iroonia nähtuse osas, kuid minu jaoks on veider, et ükski neist filosoofidest ei too eksplitsiitselt välja tekstisisese ning tekstivälise iroonia eristust. Võib-olla on see nende puhul iseenesest mõistetav, kuid minu arvates peaks sokraatilise iroonia puhul välja tooma asjaolu, et Sokratese puhul käsitleme tekstisest irooniat ning sellest tulenevalt jääb meil palju aspekte Sokratese iroonilisena tajumiseks puudu. Kuigi Platoni dialoogid kajastavad otsust vestlust, siis otseses vestluses tõsikindla iroonia tajumiseks on meil vaja tajuda ka irooniale omaseid vahetuid füüsilisi näitajaid nagu grimasse, žeste, iroonilist hääletooni jne. Kuna Sokrates on meile esitatud läbi teksti, siis

igasugune iroonilisuse teksti sisestamine sõltub meie enda emotsioonidest, kogemustest ja kujutlusvõimest, mis tekstist puudu olevad iroonilisuse füüsilised lüngat täidab. Võrdluseks võib tuua näiteks tänapäevase internetis toimuva vahetu vestluse suhtlusvõrgustikes, mida võib mingil määral tõlgendada vahetu tekstilise dialoogi pidamisena. Kui näiteks küsida kellelki reaalses vestluses, mida nad mingist asjast arvavad, siis nende vastustee iroonilisust või tähendust on võimalik tajuda läbi nende hääletooni või žestide. Kui aga sama asja küsida kellegagi suhtlusvõrgustikus vestluses olles, siis vastus võib olla sama vahetu kui reaalelus, kuid viis millisena me öeldut tajume sõltub meie enda emotsioonidest. Kui olla ärritunud, siis niivõrd lihtsat tekstilist vastust nagu „okei“ võib lugeda vihases toonis ning kui olla õnnelik, võib seda sama vastust lugeda rõõmustavas toonis, sest meie kujutlusvõime paratamatult täidab tekstilises kõnes puudu olevad füüsilised näitajad meie enda emotsioonidega. Minu arvates sama fenomen peitub ka Platoni dialoogides iroonia nägemises. Kuna meil puudub vahetu informatsioon Sokratese hääletooni, grimasside ja žestide osas, siis meie kujutlusvõime täidab need lüngad meie enda emotsioonidel põhinevate tõlgendustega. Seetõttu ma tõesti pooldan Lane'i argumenti, mille järgi sokraatiline iroonia üle pole mõttekas filosoferida, kui argumentide lähtepunktiks on meelevaldne tõlgendus Sokratese filosoofilistest hoiakutest ja nende iroonilisusest teksti lugemuse põhjal, sest niipea kui keegi Sokratest Platoni dialoogides teisiti tõlgendab, muutub see teooria ebausutavaks. Seetõttu tuleb sokraatiline iroonia pädeva filosoofilise uurimise baasiks seada midagi muud Sokratese iroonilise hoiaku tõlgendustest. See tundub mingil määral sokraatiline iroonia teema puhul vastuoluline, kuid minu arvates saab Vasiliou tingliku iroonia teooria sokraatiline iroonia filosoofilise uurimisega kõige paremini hakkama.

Kui Lane jagas sokraatiline filosoofia osas võetud seisukohad kolme rühma, siis ta võttis selle puhul arvesse vaid Vlastose, Nehamase ja tema enda teooriad. Kuna Vasiliou teooria ei sobitu ühtegi neist kolmest grupist, vaid võtab omaks elemente igast hoiakulisest grupist, siis minu arvates on sokraatiline iroonia küsimus laiem ja keerulisem kui Lane'i teooria eeldab. Lane'i järgi saab sokraatiline iroonia puhul võtta vaid kolm positsiooni, mille kohaselt kas Sokrates on dialoogides üdini irooniline pedagoogilise eesmärgiga, Sokrates on dialoogides irooniline vaid teatud kohtades teatud mõttes või et Sokrates pole üldse irooniline. Vaatamata asjaolule, et Lane tunnustab Platoni autoripoolseid mõjutusi sokraatilistele dialoogidele, ei paista ta eksplitsiitselt arvestavat asjaoluga, et Platoni enda kirjutamisviisi on võimalik iroonilisena tõlgendada. Lane toob oma töös välja, et Platon ei kasuta tekstilisele irooniale viitavaid iroonia tähiseid. Need tekstilised tähised tooksid esile vaid Sokratese iroonilisuse,

mille kohalolu Platoni dialoogides on tõesti raske tõestada. See argument ei rakendu aga Vasiliou poolt välja pakutud sokraatilise iroonia analüüsil, mille kohaselt terve dialoogi struktuur on oma olemuselt irooniline ning suunab seeläbi lugejaid Sokratese vestlust iroonilises võtmes lugema. Vasiliou tingliku iroonia teooria võtab omaks Lane'i poolt esitatud esimese sokraatilise iroonia seisukoha, mille kohaselt Sokratese elenktilise meetodi eesmärk on pedagoogiline ja irooniline. Pöördiroonia ja tingliku iroonia eristamisega toetab Vasiliou ka ühtlasi teist Lane'i poolt kritiseeritud seisukohta. Ühtlasi arvestab Vasiliou ka Lane'i positsiooniga, mille kohaselt Sokratese enda iroonilisena lugemine sõltub täiesti lugeja tõlgendusest. Kuna Vasiliou sokraatilise iroonia teooria kohaselt tuleneb Sokratese iroonilisus Platoni kirjutamisviisist ja tema dialoogide struktuuralsest ülesehitusest, siis ta saab oma teooriaga pooldada kõiki kolme Lane'i poolt esitatud vastandlikku seisukohta. Seetõttu on ilmne, et sokraatilise iroonia teooriate liigendamise puhul tuleb arvestada Sokratese vestluskaaslastele suunatud iroonia kõrvalt ka Platoni lugejate poole suunatud irooniaga. Selle sokraatilise iroonia kahedimensioonilisuse aspekti ning kõigi nelja esitatud filosoofi sokraatilise iroonia osas toetatud argumentide puhul leiangi, et sokraatilise iroonia puhul esineb neli võimalikku seisukohta:

- 1) Sokrates on vestluskaaslaste suhtes irooniline, kuid Platoni mõjutused ei ole iroonilised. See on Vlastose positsioon, mis üritab sokraatilise iroonia analüüsi rakendada ajaloolise Sokratese põhjal ja mis seab varjatud eelduseks, et Platoni dialoogide eesmärgiks pole mitte iroonia kasutamine, vaid ajaloolise Sokratese demonstreerimine.
- 2) Platon kasutab irooniat kirjandusliku troobina, kuid ühtlasi ka Sokrates ise on irooniline. Seda seisukohta esindab Nehamas, kes usub, et Platon kasutab dialoogides kirjanduslikku irooniat poliitilise kriitika eesmärgiks, kuid ta kajastab sellega ühtlasi ajaloolist Sokratest, kelle olemus oli irooniline.
- 3) Platon kasutab irooniat kirjandusliku troobina, kuid Sokrates ise ei ole irooniline. See on Vasiliou positsioon, kelle kohaselt Sokratese iroonilisust pole võimalik tõestada, kuid Sokratest loetakse iroonilisena, sest Platoni dialoogid on iroonilise struktuuriga.
- 4) Sokrates ei ole Platoni dialoogides irooniline ning seetõttu pole ka Platon irooniline. See on siis viimane, Lane'i seisukoht, mis tõdeb, et Sokrates pole dialoogis üldse irooniline ning seab minu arvates varjatud eelduse, mille kohaselt ka Platon pole Sokratese kajastamisel irooniline.

See sokraatilise iroonia nelja positsiooni eristus on vajalik selleks, et Lane'i teooriate eristusest paremini kajastada ka Vasiliou sokraatilise iroonia teooriat ning näidata läbi sokraatilise iroonia küsimuse kahedimensioonilisuse, et Lane'i teooria lükkab ümber vaid kaks esimest teooriat ning ei suuda seega sokraatilise iroonia küsimusele päris kriipsu peale tõmmata. Lane'i teooria on võimeline nii Vlastose kui ka Nehamase tõlgenduslikud seisukohad kahtluse alla seadma, sest mõlema filosoofi sokraatilise iroonia teooriad baseeruvad eeldusel mille kohaselt Sokrates on dialoogides irooniline, siis Lane'i argument ei kehti Vasiliou tinglikule irooniale, sest see ei püüa tõestada Sokratese iroonilisust dialoogides, vaid püüab näidata, et dialoogide iroonilisus pärineb Platoni poolt kasutatud kirjanduslikul võttel. Muidugi see ei tähenda veel, et Vasiliou teooria on laitmatu. Kuna Vasiliou tingliku iroonia teooria kehtib vaid elenktiliste dialoogide puhul ning ei kajasta näiteks „Sokratese apoloogiat,“ siis Vasiliou täidab selle lünga pöördirooniaga justkui *ad hoc* modifikatsiooniga oma teooriale. Seetõttu põhineb tema poolt välja pakutud pöördiroonia mingil määral ikkagi Sokratese karakteri tõlgendusel, mistõttu ka Vasiliou sokraatilise iroonia määratluse puhul kehtib Lane'i kriitika. Minu arvates seab Lane'i sokraatilise iroonia tõlgendusest tulenev kriitika ka Lane'i enda teooria kahtluse alla, sest kui Sokratesest tõlgendada dialoogides üdini mitte-iroonilisena, siis sellele kehtib sama argument, mille ta esitas Sokratese dialoogides iroonilisena tõlgendamisele. Kui iroonilisust tekstis pole võimalik tõestada, siis ilma teadaolevate iroonia tähistusmeetmeteta ei ole ka iroonia puudumist tekstis võimalik tõestada. Seetõttu Lane'i argument, mille kohaselt iroonia peitub lugeja silmades, on justkui sokraatilise iroonia küsimuse habemenoaks ning mille kohaselt on keeruline sokraatilise iroonia kohta pädevaid argumente esitada. Sellest tulenevalt arvan ma, et Sokratese kui Platoni dialoogides esineva karakteri iroonilisuse või mitte-iroonilisuse osas tuleb jääda erapooletuks, sest igasugune otsustuse tegemine selles küsimuses satub Lane'i kriitika alla. See ei tähenda veel aga, et me ei saaks sokraatilise iroonia teist, platoonilist dimensiooni uurida.

Mingil määral on sokraatilise iroonia küsimus end tõesti ammendanud, sest viimase 25 aastaga on kõikvõimalikud võetavad positsioonid Platoni dialoogides esineva iroonia osas läbi proovitud, kuid ükski neist ei suuda sokraatilise iroonia fenomenile üldkehtivat teoreetilist seletust pakkuda. Sellest tulenevalt ei saa Sokratese enda iroonilisuse kohta tõesti kindlalt põhjendatud väiteid esitada, kuid see ei välista veel Platoni kui autori irooniliste meetmete tähtsust dialoogides. Nagu Vasiliou enda töös esile tõi, sõltub dialoogide iroonilises võtmes lugemine peale lugeja enda emotsioonide ka Platoni dialoogi kirjutamises

tehtud valikutest. Seega arvan ma, et sokraatilise iroonia küsimust saab täiesti adekvaatselt rakendada Platoni dialoogide struktuuralses ning kirjandusfilosoofilises analüüsis ning seetõttu pole sokraatiline iroonia küsimus end veel täielikult ammendunud. Vasiliou tingliku iroonia kohaselt sõltub sokraatiliste dialoogide iroonilisus kaudselt Platoni valikutest dialoogi struktuuri osas. Elenktiliste dialoogide struktuur on üles ehitatud Sokratese *elenchuse* põhjal, mille kohaselt Sokrates esitab vestluskaaslastele tingivas kõneviisis väljakutse enda tarkust demonstreerima mille kaudu vestluskaaslastest risküsitledes lükkab ta kõik nende definitsioonid ümber ning dialoog lõppeb apoorias. Kuna need dialoogid lõppevad vestluskaaslaste põgenemise või vihastamisega, siis Sokratese tinglik väljakutse annab nendele dialoogidele iroonilise tõlgendusvõimaluse, sest Platoni lugeja aimab, et vestluskaaslasted ei suuda Sokratese väljakutsega toime tulla ning naeruväärivad end. Seetõttu on sokraatiline tinglik iroonia osa platoni elenktilisest struktuurist, ilma milleta dialoog aset ei leiaks. See teooria ei põhine Sokratese iroonilisel tõlgendamisel, vaid demonstreerib dialoogi struktuurilist osa, mille põhjal dialoogi lugeja on suunatud dialoogi iroonilises võtmes lugema ja tõlgendama. Kui uurida selle töö sissejuhatuses välja toodud Kurismaa poolt eksplitsiitselt irooniliseks peetud „Pidusöögi“ lõiku, kus Sokrates lausub Agathonile: „*Kui* aga tarkusega lood sedaviisi on, *siis* hindan ma küll kõrgelt sinu naabruse, kuna usun, et sinu kõrval viibimisega valgub minusse hulgaliselt silmapaistvat tarkust“ (175d9–e3)⁵⁶, siis ka selles lauses esinev väidetav „iroonia“ peitub Sokratese tingivas kõneviisis ning vaatamata humoorikusele pole see väide otseselt irooniline. Seega, tinglik kõneviis on vahend, millega võime otsida Platoni dialoogidest seiku, kus Sokratese karakter seab üles elenktilist lõksu oma vestluskaaslastele. Seega isegi kui meil pole piisavalt tõendeid, et tõestada Sokratese iroonilisust, siis meil on piisavalt tekstisiseseid struktuurseid viiteid ja meetodeid, millega tuvastada Platoni kui autori tekstisisest suunamist iroonilisele tõlgendamisele. Seega isegi kui Sokratese iroonia tõlgenduslik küsimus on end ammendanud, siis sokraatilise iroonia fenomeni on endiselt võimalik filosoofiliselt uurida Platoni-poolsete dialoogi struktuursete mõjutuste aspektist.

---

⁵⁶ Vt *Platon: Teosed I* (2003: 177–178); rõhk minupoolne.

7. Kokkuvõte

Käesoleva töö uurimisvaldkonnaks on sokraatilise iroonia filosoofiline küsimus ning selle küsimuse osas viimase 25 aasta jooksul esitatud neli dominantsemat seisukohta ning nende sokraatilise iroonia seisukohta nii-öelda metaanalüüs. Sokraatilise iroonia küsimusele pani aluse Gregory Vlastos oma 1991. aasta esseega *Socratic Irony*, milles ta seadis Sokratese Platoni dialoogides irooniliseks pidamise kahtluse alla ning võttis sellele küsimusele vastuse leidmiseks „iroonia“ termini põhjaliku etümoloogilise analüüsi alla. Vlastose algatatud sokraatilise iroonia uurimusest selgub, et Sokratese iroonilise hoiaku analüüs hõlmab enda alla nii filoloogilist, kirjanduslikku kui ka filosoofilist analüüsi, sest Sokratese irooniliseks pidamise tõestamiseks on vaja määratleda iroonia tähendus, selle esinemise põhjus Platoni dialoogis ning selle seotus Sokratese filosoofiliste uskumustega. Seetõttu on Sokratese iroonilisuse küsimus palju sügavam kui inimesed paistavad eeldavat.

Sokraatilise iroonia üle arutavate filosoofide kombel seadsin ka mina Vlastose iroonia termini analüüsi ning sellest tulenevad hoiakud ja argumendid sokraatilise iroonia osas. Vaatamata asjaolule, et kõik teised töös käsitletud sokraatilise iroonia analüüsid seavad oma tööd Vlastose sokraatilise iroonia teooriale vastuargumentideks, siis peab tõdema, et ilma Vlastose analüüsita ei oleks ka sokraatilise iroonia probleem nii dominantselt filosoofiamaastikul esile tulnud. Seetõttu ei saa sokraatilisest irooniast kõneleda ilma Vlastose teooriast alustamata, sest see on baasiks ka teistele sokraatilisest iroonia analüüsidele.

Vlastose iroonia analüüsi kohaselt pärineb iroonia termin Sokratese-aegsest *eirōneia*'st, kuid see on Vlastose järgi ajaloo vältel teinud tähendusliku hüppe pahatahtlikult petmiselt heatahtlikule pilkamisele. Mõlemad iroonia terminid aga viitavad informatsiooni varjamisele. Vlastos võtab oma analüüsi põhjal positsiooni mille kohaselt Sokrates pole tänapäeva varjatud pilke mõistes irooniline, kuid kui seda mõistet kompleksemaks muuta, siis Sokratese hoiakut saab iroonilisena tõlgendada viisil, kus Sokrates samaaegselt nii mõtleb kui ka ei mõtle oma öeldut tõsiselt ning kasutab sõnu kahetähenduslikult. Selle seisukohaga pani Vlastos aluse sokraatilise iroonia üle filosoferimisele aluse, sest mitmed teised filosoofid ei nõustunud tema komplekse iroonia positsiooniga.

Teise peamise sokraatilise iroonia käsitusena on töös vaatluse all Alexander Nehamase platoonilise iroonia teooria. Nehamas ei nõustu, et Sokratese iroonia erineb kuidagi *eirōneia* pahatahtlikkuse kontekstist ning lisab, et Sokratese irooniliseks pidamine ei sõltu selle tähendusliku erinevuse tegemisest. Nehamase positsiooni kohaselt omandab Platon pärast

Sokratese surma tema iroonilise eluviisi ning kirjutab oma dialooge Sokratese perspektiivist eesmärgiga kritiseerida ja alandada kaasaegseid poliitiliselt tähtsaid isikuid.

Kolmandat sokraatilise iroonia osas võetavat positsiooni esindab Iakovos Vasiliou oma tingliku sokraatilise iroonia ja pöördiroonia teooriaga, mille kohaselt sokraatiline iroonia on Platoni poolt elenktilise kõne struktuuri rekonstrueerimiseks kasutatud kirjanduslik kõnekujund, kuid millest ei järeldu, et Sokrates ise on irooniline. Seega sokraatiline iroonia ei hõlma teatud Sokratese lauseid või väiteid, vaid hõlmab endas kogu dialoogi struktuuri.

Viimane sokraatilise iroonia seisukoht, mida ma selles töös demonstreerin on Melissa Lane'i oma, mille kohaselt iroonia peitub lugeja silmades ning sokraatiliste dialoogide iroonilisust pole võimalik tõestada. Sellest tulenevalt püüab Lane demonstreerida, et kõiki dialoogides irooniliseks peetud aspekte saab ka mitte-irooniliselt lugeda.

Nende nelja sokraatilise iroonia teooria põhjal toon välja, et sokraatilise iroonia puhul mängivad paratamatult rolli ka Platoni kui dialoogi kirjutaja motiivid, mille tõttu sokraatilise iroonia uurimine nõuab ka Platoni võimaliku kirjandusliku iroonia kasutamist, millest võib aga ei pruugi Sokratese iroonilisus tulla. Sellest tulenevalt eristan töös esitatud nelja filosoofi teooria põhjal neli sokraatilise iroonia osas võetavat seisukohta: kas dialoogides sokraatilise iroonia fenomeni põhjustajaks on Sokrates või Platon, mõlemad on dialoogide iroonilisena lugemises süüdi või mitte kumbki neist pole irooniline. Kõik neli seisukohta on viimase 25 aasta jooksul läbi proovitud ning kõigil neist on omad plussid ja miinused, millest tulenevalt sokraatilise iroonia küsimusele pole endiselt leitud ühtset vastust. Kui lähtuda Melissa Lane'i sokraatilise iroonia „habemenoast,“ mille kohaselt Sokratese iroonilist hoiakut pole võimalik tõestada, sest iroonia sõltub lugeja tõlgendusest, võib väita, et Sokratese iroonia üle filosoferimine on ennast ammendanud, kuid kui sokraatilise iroonia küsimusse lisada ka platooniline aspekt, siis dialoogi iroonilise struktuuri kohta see argument niivõrd efektiivselt ei kehti. Sellest lähtuvalt pooldan kõige enam kolmandat, Vasiliou positsiooni, mille kohaselt Sokrates tõesti pole irooniline, kuid see ei välista Platoni-poolset dialoogi iroonilises võtmes üles seadmist. Isegi kui Platoni dialoogides ei ole irooniale viitavaid jutumärke või tähiseid, siis paratamatult on Sokratest Platoni dialoogides iroonilisena loetud ning seetõttu pole võimalik tõestada, et Platon ei kasuta dialoogi struktuuri ülesseadmises kirjanduslikku irooniat. Sellest tulenevalt usun, et sokraatilise iroonia fenomeni saab filosoofiliselt uurida kui võtta selle iroonia aluseks Platoni dialoogide struktuur, mitte Sokratese enda iroonilisus.

8. Kasutatud kirjandus

Primaarkirjandus:

Platon (2003). „Euthyphron“ – *Platon: Teosed I*. Toim: Lepajõe, M, Tõlk: Soosaar, S-E, Tartu: Ilmamaa, lk 389–415.

Platon (2003). „Pidusöök“ – *Platon: Teosed I*. Toim: Lepajõe, M, Tõlk: Kurismaa, A, Tartu: Ilmamaa, lk 171–245.

Platon (2003). „Sokratese apoloogia“ – *Platon: Teosed I*. Toim: Lepajõe, M, Tõlk: Kurismaa, A, Tartu: Ilmamaa, lk 7–46.

Sekundaarkirjandus:

Lane, Melissa (2010). „Reconsidering Socratic Irony“ – *The Cambridge Companion to Socrates*. Ed. Donald R. Morrison, Cambridge University Press, p. 237–258.

Lepajõe, Marju (2003). „Platon Eestis“ – *Platon: Teosed I*. Toim: Lepajõe, M, Tartu: Ilmamaa, lk 415–438

Nehamas, Alexander (1998). „Platonic Irony: Author and Audience; Socratic Irony: Character and Interlocutors“ – *The Art of Living: Socratic Reflections from Plato to Foucault*. Berkeley, p. 19–69.

Sedley, David (2005). „Opening Moves“ – *The Midwife of Platonism: Text and Subtext in Plato's Theaetetus*. Oxford Scholarship Online: January, p. 1–33.

Vasiliou, Iakovos (1998). „Conditional Irony in the Socratic Dialogues“ – *Classical Quarterly* **49.2**, pp. 456–472.

Vasiliou, Iakovos (2002). „Socrates' Reverse Irony“ – *Classical Quarterly* **52.1**, p. 220–230.

Vlastos, Gregory (1991). „Socratic Irony“ – *Socrates, Ironist and Moral Philosopher*. Cornell University Press, p. 21–43.

Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS), 2. Trükk, 2009 – Päring: Iroonia, eneseiroonia.
<http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=iroonia&F=M> (19.04.2015)

Eesti Keele Instituudi Eesti keele käsiraamat – Morfoloogia: kõneviis: tingiv kõneviis.
<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=1> (19.04.2015)

9. Resume

Socratic Irony in Plato's Dialogues

In my thesis I present the four main positions regarding Socratic irony in Plato's dialogues and bring out the arguments and beliefs that each of these positions represent. Based on these positions I map out the four possibilities of analysing Socratic irony in Plato's dialogues, taking into consideration Plato's possible influence on Socrates being ironic in the dialogues. The positions are: 1) Socrates is ironic, Plato is not; 2) Both Plato and Socrates are ironic; 3) Socrates is not ironic, but Plato is; 4) Neither Socrates nor Plato is ironic. I bring out the pros and cons of each of these positions and show that none of them can be seen as the dominant position on how Socratic irony is represented in the dialogues as irony depends on the reader's interpretation. Despite this strong counter-argument I still maintain that Socratic irony can be analysed as a literary method used by Plato which forms an important part of the structure of Plato's dialogues.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Karl Erik Saks

(sünnikuupäev: 01.07.1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Sokraatiline iroonia Platoni dialoogides,

mille juhendaja on Toomas Lott,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 04.05.2015